seo economisch onderzoek
amsterdam economics

Notitie De gevolgen van de coronacrisis voor arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw

datum 29 oktober 2020

aan Aanjaagteam bescherming arbeidsmigranten

van SEO Economisch Onderzoek en Wageningen Economic Research

auteurs Arjan Heyma, William Luiten, Gerben Splinter en Linda Puister

publicatienummer 2020-82

"Informatie & disclaimer"
SEO Economisch Onderzoek heeft op de verkregen informatie en data geen onderzoek uitgevoerd dat het karakter draagt van een accountantscontrole of due diligence. SEO is niet verantwoordelijk voor fouten of omissies in de verkregen informatie en data".

Copyright © 2020 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit deze notitie te gebruiken in artikelen, onderzoeken en collegesyllabi, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld. Gegevens uit deze notitie mogen niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s). Toestemming kan worden verkregen via secretariaat@seo.nl

Aanleiding

Naar aanleiding van verschillende uitbraken van besmettingen met het coronavirus bij groepen arbeidsmigranten, is wederom duidelijk geworden dat de arbeids- en woonomstandigheden bij arbeidsmigranten vaak te wensen overlaten. Het 'Aanjaagteam bescherming arbeidsmigranten' onder leiding van Emile Roemer is opgericht om op regionaal niveau tot oplossingen en mogelijke maatregelen te komen die arbeidsmigranten moeten beschermen tegen het coronavirus en daaraan gerelateerde problematiek.[1] Het doel van het aanjaagteam is drieledig. Het aanjaagteam zal de bescherming van arbeidsmigranten agenderen bij werkgevers, gemeenten en provincies, en partijen op regionaal niveau samenbrengen. Tegelijkertijd zal er gezamenlijk met deze partijen en interdepartementaal worden gezocht naar maatregelen voor de bescherming van arbeidsmigranten op de korte en (middel)lange termijn. Daarnaast zal het aanjaagteam monitoren of er sprake is van tekorten of overschotten aan arbeidsmigranten in deelsectoren en zo nodig stimuleren tot arbeidsbemiddeling.

Om zicht te krijgen op de omvang van de groep arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw, de gevolgen van de coronacrisis voor die populatie, en het ontstaan van mogelijke tekorten of overschotten aan arbeid in deze sector, heeft het Aanjaagteam behoefte aan verkennend onderzoek. In deze notitie presenteren SEO Economisch Onderzoek (SEO) en Wageningen Economic Research (WEcR) de resultaten van onderzoek waarin cijfers over het aantal Nederlandse werknemers en arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw zijn verzameld en geanalyseerd om vervolgens te kijken

[1] Zie Kamerbrief 29 861, nr. 49, Tweede Kamer, vergaderjaar 2019–2020.

naar verschillen voor en na de uitbraak van de coronacrisis. Achtereenvolgens wordt ingegaan op het aantal en aandeel van arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw, de gevolgen van de coronacrisis op dit aantal en aandeel, een vergelijking van lonen tussen arbeidsmigranten en niet-arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw, en enkele ontwikkelingen in deelsectoren en regio's die recent in het nieuws zijn geweest met betrekking tot de arbeids- en of woonomstandigheden van arbeidsmigranten.

Aantal en aandeel arbeidsmigranten

Definities

Arbeidsmigranten worden hier gedefinieerd als werknemers die werken bij bedrijven in Nederland en die *niet* de Nederlandse nationaliteit hebben. Alle andere werknemers die werken bij bedrijven in Nederland worden gezien als Nederlandse werknemers. Informatie over banen van werknemers is afkomstig uit de Polisadminstratie van het UWV. Toegang tot deze registratiegegevens is verkregen via het CBS (CBS Microdata).

Tijdelijke arbeidsmigranten worden gedefinieerd als arbeidsmigranten volgens bovenstaande definitie die *niet* in de Basisregistratie Personen (BRP) staan ingeschreven, ofwel die geen officieel woonadres in Nederland hebben. Alle andere arbeidsmigranten worden gedefinieerd als niet-tijdelijk.

Verder wordt nog onderscheid gemaakt tussen arbeidsmigranten uit de Europese Economische Ruimte (de EU-landen plus Liechtenstein, Noorwegen, IJsland en Zwitserland) en derdelanders (alle overige arbeidsmigranten).

Tot slot wordt onderscheid gemaakt tussen werknemers in directe dienst van een land- en tuinbouwbedrijf en uitzendkrachten die worden ingeleend door een land- en tuinbouwbedrijf. Voor de meeste uitzendkrachten kan uit de beschikbare registratiegegevens niet worden afgeleid door welke sector zij worden ingeleend. Het aantal uitzendkrachten in de land- en tuinbouw wordt daarom globaal geschat op basis van eerder onderzoek. Het aantal werknemers in directe dienst van een land- en tuinbouwbedrijf kan rechtstreeks worden afgeleid uit de CBS Microdata.

Aantal arbeidsmigranten en Nederlandse werknemers

In de Polisadministratie van UWV worden elke maand alle werknemers geregistreerd bij Nederlandse bedrijven die premies betalen voor werknemersverzekeringen. Dat betreft zowel werknemers met als zonder Nederlandse nationaliteit en ongeacht of zij op een Nederlands adres staan ingeschreven of niet. Op basis van de Polisadministratie, die door het CBS wordt gebruikt voor het samenstellen van de CBS Microdata, kan daarom worden achterhaald hoeveel arbeidsmigranten en hoeveel Nederlandse werknemers er in de land- en tuinbouw werken.

Tabel 1 geeft allereerst een overzicht van werknemers die *in directe dienst* zijn bij bedrijven die deel uitmaken van de land- en tuinbouwsector, met onderscheid naar Nederlanders en arbeidsmigranten. De cijfers betreffen alle werknemers die minstens één keer in het betreffende jaar in directe dienst waren van een land- of tuinbouwbedrijf. Ook zijn cijfers beschikbaar van het aantal werknemers in directe dienst per maand. Het totale aantal werknemers per maand ligt uiteraard lager dan het totale aantal werknemers per jaar en kan per maand sterk afwijken van het gemiddelde aantal per maand, omdat er sprake is van een sterk seizoenspatroon in het aantal werknemers in de land- en tuinbouw. In januari werkt doorgaans het laagste aantal werknemers in de land- en tuinbouw en in juli het hoogste aantal. Dit wordt in Tabel 1 geïllustreerd voor het jaar 2019. Het seizoenspatroon is sterker bij arbeidsmigranten dan bij Nederlanders.

Tabel 1 Totaal aantal werknemers per jaar in directe dienst in land- en tuinbouw naar herkomst, 2006-2019

	Nederlanders	Arbeidsmigranten	Totaal	Aandeel arbeidsmigranten
2006	171.642	27.092	198.734	13,6%
2007	158.075	34.175	192.250	17,8%
2008	148.032	39.066	187.098	20,9%
2009	139.270	40.321	179.591	22,5%
2010	137.399	42.610	180.009	23,7%
2011	131.486	47.744	179.230	26,6%
2012	125.220	45.868	171.088	26,8%
2013	125.679	46.718	172.397	27,1%
2014	122.423	46.962	169.385	27,7%
2015	119.471	46.515	165.986	28,0%
2016	119.450	49.692	169.142	29,4%
2017	117.545	53.006	170.551	31,1%
2018	116.804	55.524	172.328	32,2%
2019	115.759	58.231	173.990	33,5%
Januari 2019	*75.125*	*17.383*	*92.508*	*18,8%*
April 2019	*79.335*	*24.454*	*103.789*	*23,6%*
Juli 2019	*90.029*	*29.932*	*119.961*	*25,0%*
Oktober 2019	*79.814*	*25.515*	*105.329*	*24,2%*

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Uit Tabel 1 komt naar voren dat het aandeel arbeidsmigranten in directe dienst in de loop van de afgelopen jaren sterk is toegenomen. Was in 2006 nog één op de zeven werknemers een arbeidsmigrant, in 2019 was dat al één op de drie. Wanneer per maand wordt gekeken, dan ligt het aandeel arbeidsmigranten lager, omdat in de groep arbeidsmigranten meer verschillende werknemers in de

loop van het jaar meer verschillende korter durende banen vervullen dan Nederlandse werknemers, die gedurende het jaar langduriger in dienst zijn.

Naast werknemers in directe dienst werken er in de land- en tuinbouw ook werknemers via een uitzendbureau. Omdat deze mensen in directe dienst zijn van een uitzendbureau, is in de Polisadministratie alleen bekend dat het uitzendkrachten zijn, maar niet door welke sector zij worden ingeleend.[2] Het aantal uitzendkrachten dat in de land- en tuinbouw werkt kan daarom alleen bij benadering worden ingeschat op basis van andere onderzoeken. Zo is uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS voor elk van de jaren tussen 2006 en 2019 bekend welk aandeel van alle uitzendkrachten (Nederlanders en arbeidsmigranten samen) in de land- en tuinbouw werkt (in 2019 was dat een kleine 2 procent). Overigens is dat waarschijnlijk een onderschatting van het werkelijke aandeel, omdat (vooral tijdelijke) arbeidsmigranten minder gemakkelijk kunnen worden bereikt door de EBB.

Andere bronnen laten zien dat het aandeel van de arbeidsmigranten dat als uitzendkracht in de land- en tuinbouwsector werkt in ieder geval aanzienlijk groter is. In 2016 werd dat aandeel door Conclusr Research op basis van een steekproef onder uitzendorganisaties ingeschat op ruim 24 procent. Wanneer die informatie wordt gebruikt om het totaal aantal uitzendkrachten in Nederland te verdelen over sectoren, dan geeft Tabel 2 het geschatte aantal uitzendkrachten in de land- en tuinbouw met onderscheid tussen Nederlanders en arbeidsmigranten. Benadrukt moet worden dat dit slechts een globale schatting van het werkelijke aantal en aandeel is, waarbij meer waarde kan worden gehecht aan de trend dan aan de absolute aantallen. Omdat het aantal niet-arbeidsmigranten dat in de land- en tuinbouw werkt in de loop van de jaren steeds kleiner is geworden en het aantal arbeidsmigranten steeds groter, is het aandeel arbeidsmigranten onder uitzendkrachten in de land- en tuinbouw sterk gegroeid. Was in 2006 nog ongeveer de helft van de uitzendkrachten in de land- en tuinbouw arbeidsmigrant, in 2019 is dat 90 procent.

De aantallen per maand zijn ingeschat door hetzelfde seizoenspatroon toe te passen als onder werknemers in de land- en tuinbouw die in directe dienst zijn. Dat is waarschijnlijk een onderschatting van de werkelijke fluctuatie in het seizoenspatroon, omdat in de maanden met een grote vraag naar arbeid juist vaker gebruik zal worden gemaakt van uitzendkrachten.

Wanneer de werknemers in directe dienst en de uitzendkrachten in de land- en tuinbouw bij elkaar worden opgeteld, dan waren er in heel 2019 ongeveer 283 duizend verschillende werknemers aan het werk in de land- en tuinbouw, waarvan 109 duizend uitzendkrachten en 156 duizend arbeidsmigranten. Wordt gekeken naar alleen de maand juli, waarin de grootste vraag naar arbeid zich voordoet, dan gaat het in 2019 om in totaal 179 duizend verschillende werknemers, waarvan 59 duizend uitzendkrachten en 80 duizend arbeidsmigranten.

[2] Uitzendwerknemers zijn in dienst van uitzendorganisaties die werkgeverspremies betalen voor deze werknemers. Als zodanig worden zij geregistreerd in de Polisadministratie. Door het (tijdelijke) karakter van de dienstverbanden van uitzendkrachten is de foutgevoeligheid van de registratie van uitzendwerknemers groter dan in andere sectoren.

Tabel 2 Geschatte aantal uitzendkrachten in land- en tuinbouw naar herkomst, 2006-2019

	Nederlanders	Arbeidsmigranten	Totaal	Aandeel arbeidsmigranten
2006	22.273	22.927	45.200	50,7%
2007	24.608	37.174	61.782	60,2%
2008	17.254	48.574	65.828	73,8%
2009	13.976	43.022	56.998	75,5%
2010	13.175	46.519	59.694	77,9%
2011	16.654	50.733	67.387	75,3%
2012	13.353	47.867	61.220	78,2%
2013	13.532	47.764	61.296	77,9%
2014	15.160	50.040	65.199	76,7%
2015	11.204	55.536	66.740	83,2%
2016	10.735	63.516	74.252	85,5%
2017	13.160	77.854	91.014	85,5%
2018	11.172	91.669	102.841	89,1%
2019	10.558	98.114	108.672	90,3%
Januari 2019	*6.852*	*29.289*	*36.141*	*81,0%*
April 2019	*7.236*	*41.203*	*48.439*	*85,1%*
Juli 2019	*8.211*	*50.433*	*58.644*	*86,0%*
Oktober 2019	*7.280*	*42.991*	*50.270*	*85,5%*

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Aandeel arbeidsmigranten

Van alle werknemers die in een jaar in de land- en tuinbouw werken is inmiddels meer dan de helft arbeidsmigrant (per maand is dat minder dan de helft). Dat wordt vooral veroorzaakt door het grote aandeel arbeidsmigranten onder uitzendkrachten in de land- en tuinbouw, inmiddels naar schatting zo'n 90 procent in 2019 (zie Tabel 2 en Figuur 1).

Onder werknemers in directe dienst bij land- en tuinbouwbedrijven ligt het aandeel arbeidsmigranten op een derde voor heel 2019 (zie Tabel 1) of tussen de 20 en 30 procent per maand, afhankelijk van het moment waarop dat wordt gemeten (zie het seizoenspatroon in Figuur 2). Dat aandeel is sinds 2006 sterk toegenomen, waarbij sprake is van een duidelijke invloed van de conjunctuur. Tussen 2006 en 2009 was sprake van een sterke stijging van dat aandeel, met een afvlakking tijdens de kredietcrisis (2009-2013), waarna het aandeel weer meegroeide met de economische groei van de afgelopen jaren. In Figuur 2 is duidelijk het jaarlijkse seizoenspatroon te zien, met het laagste aandeel arbeidsmigranten in januari en het hoogste aandeel in juli.

Figuur 1 Geschatte aandeel arbeidsmigranten in het totaal van het aantal uitzendkrachten in de land- en tuinbouw, 2006-2019, per maand

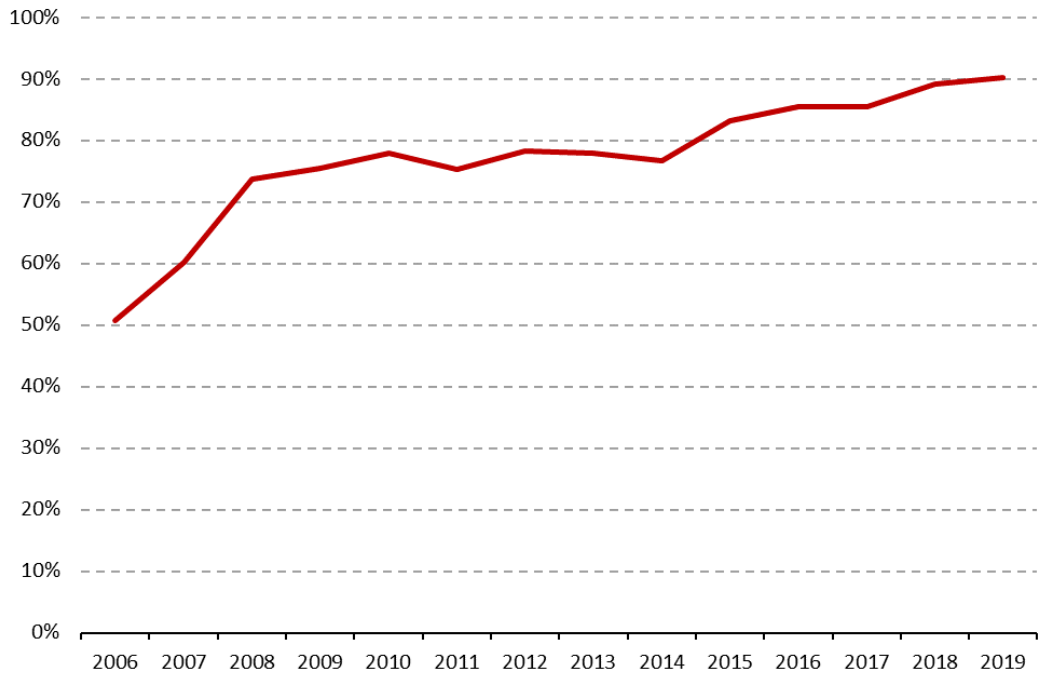

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 2 Aandeel arbeidsmigranten in het totaal van het aantal werknemers in directe dienst in de land- en tuinbouw, 2006-2020, realisaties per maand en geschatte trendlijn

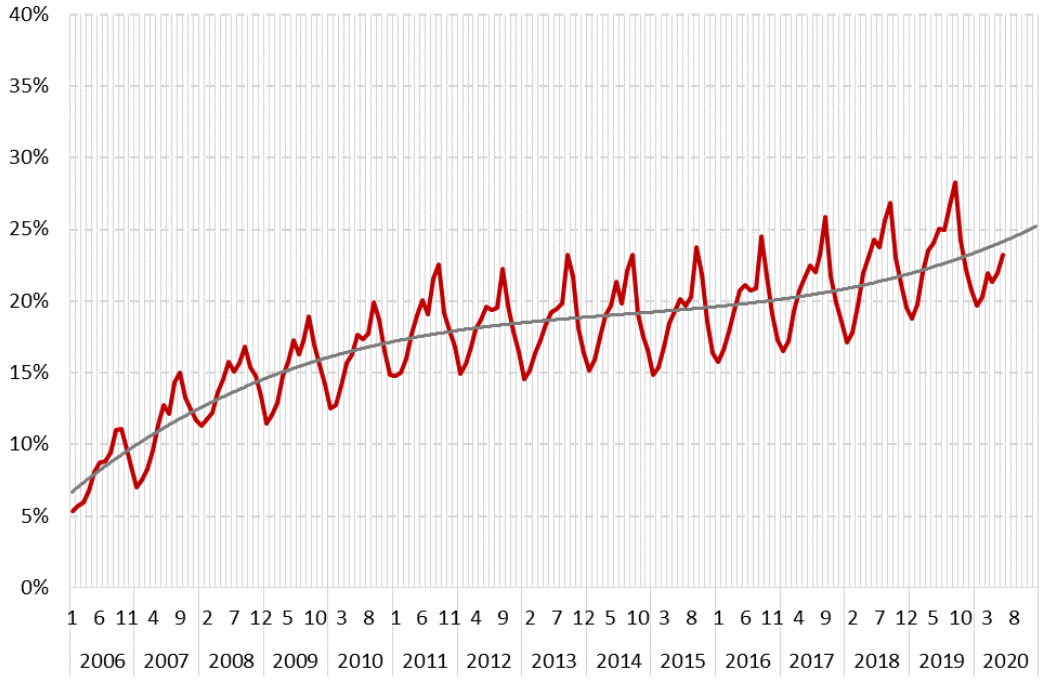

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Tijdelijke versus niet-tijdelijke arbeidsmigranten

Voor de groep arbeidsmigranten in directe dienst van bedrijven in de land- en tuinbouw kan onderscheid worden gemaakt tussen tijdelijke arbeidsmigranten (die niet staan ingeschreven op een woonadres in Nederland) en niet-tijdelijke arbeidsmigranten (zij die wel staan ingeschreven). Verreweg het grootste deel van de arbeidsmigranten is hier tijdelijk, al neemt het aandeel niet-tijdelijke arbeidsmigranten in de loop van de tijd sterker toe (zie Figuur 3). Het conjunctuureffect dat werd aangetroffen in Figuur 2 geldt vooral voor de tijdelijke arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw.

Figuur 3 Aandeel arbeidsmigranten in totaal aantal werknemers in directe dienst in de land- en tuinbouw, naar tijdelijke en niet-tijdelijke arbeidsmigranten, 2006-2020, realisaties per maand en geschatte trendlijn

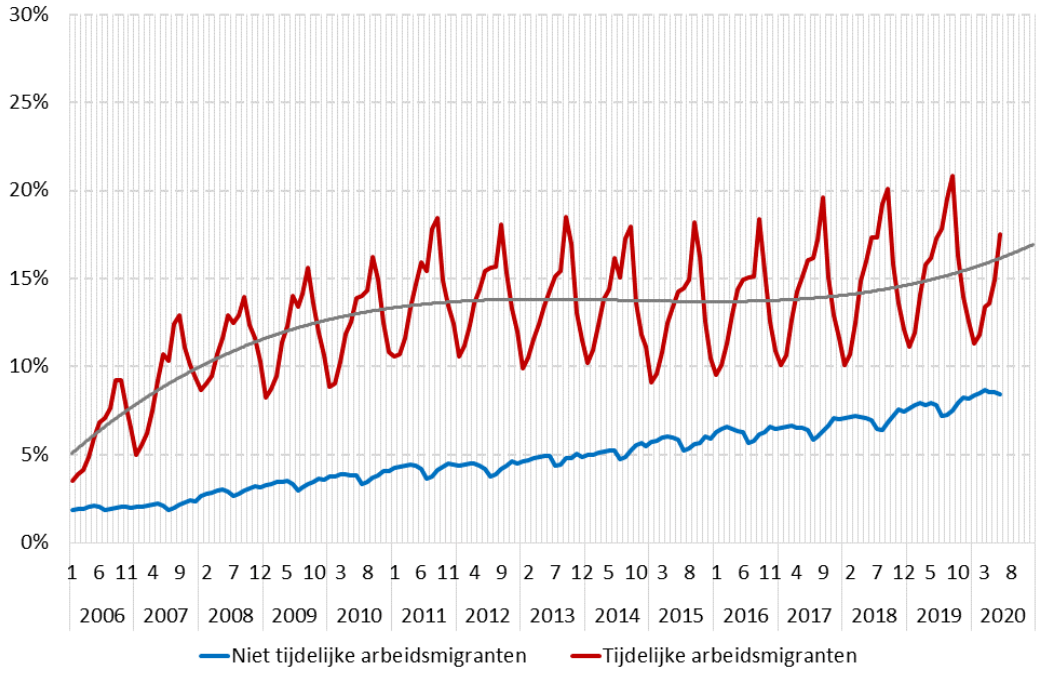

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Arbeidsmigranten uit EER versus derdelanders

Naast het onderscheid tussen tijdelijke en niet-tijdelijke arbeidsmigranten, kan in de beschikbare registratiegegevens ook nog onderscheid worden gemaakt naar het land van herkomst. In Figuur 4 wordt onderscheid gemaakt tussen het aandeel arbeidsmigranten uit de Europese Economische Ruimte (ERR), dat wil zeggen uit EU-landen of Liechtenstein, Noorwegen, IJsland en Zwitserland, en zogenaamde derdelanders, alle overige arbeidsmigranten. Duidelijk is dat verreweg de meeste arbeidsmigranten die werkzaam zijn in de land- en tuinbouw uit de ERR komen.

Figuur 4 Aandeel arbeidsmigranten in totaal aantal werknemers in directe dienst in de land- en tuinbouw, naar arbeidsmigranten uit de EER en derdelanders, 2006-2020, realisaties per maand

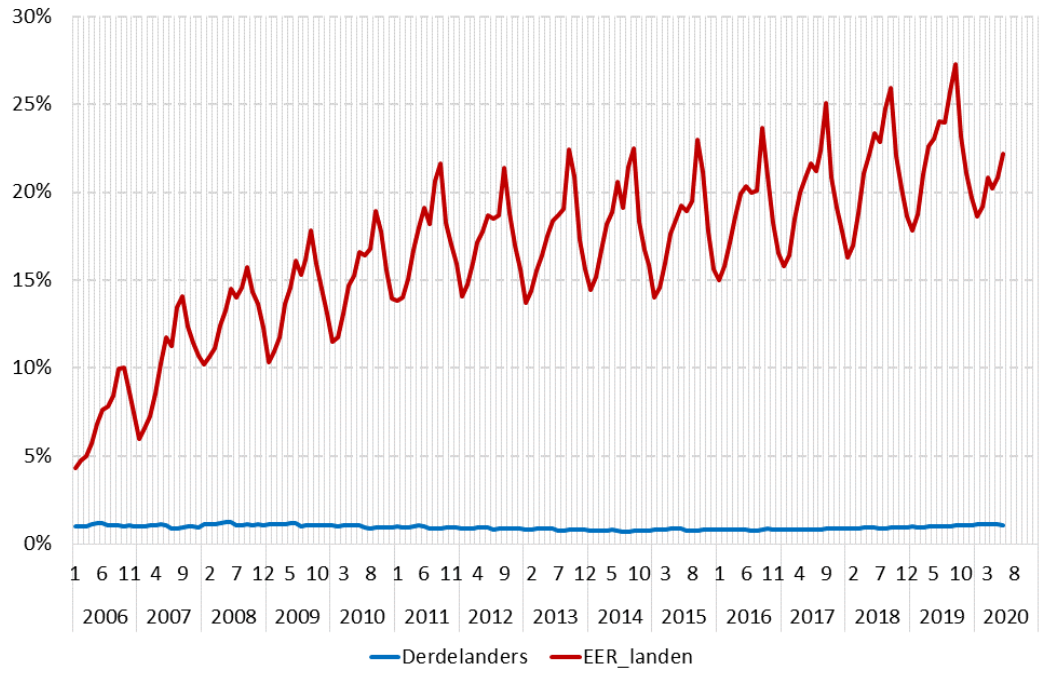

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Naar deelsectoren van de land- en tuinbouw

Voor de arbeidsmigranten in directe dienst kan worden vastgesteld in welke deelsectoren van de land- en tuinbouw zij werken en welk aandeel ze daarin vormen van het totale bestand aan banen van werknemers in directe dienst. Tabel 3 laat in de tweede en derde kolom respectievelijk het aantal Nederlandse werknemers en arbeidsmigranten zien per deelsector van de land- en tuinbouw in 2019. De vierde kolom geeft het aandeel arbeidsmigranten per deelsector en de vijfde kolom de verdeling van arbeidsmigranten over de deelsectoren. Bijna een derde van alle arbeidsmigranten werkt in de teelt van eenjarige gewassen, waar zij ruim een derde van alle banen in directe dienst vervullen. Ook in de teelt van meerjarige gewassen werkt ongeveer een derde van alle arbeidsmigranten en daar vervullen ze ruim 60 procent van alle banen van werknemers in directe dienst. Het aandeel arbeidsmigranten ligt het laagst in de deelsectoren waar het fokken en houden van dieren de kernactiviteit is.

Tabel 3 Aantal en aandeel arbeidsmigranten in directe dienst per deelsector van de land- en tuinbouw, 2019

	Totaal aantal werknemers	Aantal arbeids-migranten	Aandeel ar-beidsmigranten	Verdeling ar-beidsmigranten
Teelt van eenjarige gewassen	51.644	17.814	34,5%	30,5%
Teelt van meerjarige gewassen	31.112	18.922	60,8%	32,4%
Teelt van sierplanten	39.081	11.033	28,2%	18,9%
Fokken en houden van dieren	19.160	1.780	9,3%	3,0%
Akker- en/of tuinbouw i.c.m. het fokken en houden van dieren	4.740	1.410	29,7%	2,4%
Dienstverlening voor de landbouw en behandeling gewassen	28.434	7.453	26,2%	12,8%
Totaal	**174.171**	**58.412**	**33,5%**	**100,0%**

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Naar regio

Op basis van het aantal banen dat wordt vervuld door arbeidsmigranten versus Nederlandse werknemers kan ook worden bepaald in welke arbeidsmarktregio's de meeste arbeidsmigranten *in directe dienst* in de land- en tuinbouw werken. Daarbij wordt voor het gemak verondersteld dat het grote aantal arbeidsmigranten in directe dienst waarvan de werkplaats onbekend is, op eenzelfde manier zijn verdeeld over de arbeidsmarktregio's als de arbeidsmigranten waarvan de werkplaats wel bekend is. Onder die veronderstelling laat Tabel 4 het aandeel arbeidsmigranten zien in het totaal van werknemers in directe dienst per regio, plus de verdeling van arbeidsmigranten over de arbeidsmarktregio's in Nederland naar het aandeel banen dat zij vervullen, wederom op basis van het totaal aantal banen in directe dienst in de land- en tuinbouwsector. Tabel 4 is geordend naar het aandeel arbeidsmigranten per regio. Dan blijkt dat in vier arbeidsmarktregio's dat aandeel groter is dan 50 procent: West-Brabant, Rivierenland (hoofdzakelijk fruitteelt in de Betuwe), Haaglanden (hoofdzakelijk glastuinbouw in het Westland) en Rijnmond. Arbeidsmarktregio's waar tussen een derde een de helft van alle banen in de land- en tuinbouw worden vervuld door arbeidsmigranten liggen vooral in Noord-Holland, Flevoland en Limburg. In het oosten en noorden van Nederland is het aandeel van arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw meestal minder dan 15 procent.

Het grootste deel van alle arbeidsmigranten in directe dienst in de land- en tuinbouw (57 procent) bevindt zich in slechts 5 van de 35 arbeidsmarktregio's: Haaglanden (15,3 procent), Noord-Holland Noord (12,9 procent), West-Brabant (11,4 procent), Noord-Limburg (8,8 procent) en Rijnmond (8,5 procent).

Tabel 4 Aandeel arbeidsmigranten in totaal aantal werknemers in directe dienst in de land- en tuinbouw per regio, 2019

Arbeidsmarktregio	Aandeel arbeidsmigranten per regio	Verdeling arbeidsmigranten over regio's
West-Brabant	70,8%	11,4%
Rivierenland	63,7%	7,2%
Haaglanden	57,9%	15,3%
Rijnmond	53,8%	8,5%
Zuid-Kennemerland en IJmond	49,3%	0,8%
Noord-Limburg	46,3%	8,8%
Helmond-De Peel	39,7%	2,3%
Noord-Holland Noord	38,3%	12,9%
Midden-Limburg	35,7%	2,0%
Flevoland	35,2%	2,6%
Groot Amsterdam	34,2%	2,4%
Noordoost-Brabant	30,6%	4,1%
Zuidoost-Brabant	30,2%	1,4%
Holland Rijnland	29,2%	4,2%
Zeeland	26,9%	2,5%
Midden-Holland	24,4%	1,2%
Midden-Brabant	19,9%	1,4%
Zuid-Limburg	19,6%	0,5%
Zaanstreek/Waterland	19,1%	0,4%
Drechtsteden	18,9%	0,3%
Midden-Gelderland	18,5%	0,8%
Zuid-Holland Centraal	16,9%	1,3%
Gooi en Vechtstreek	16,7%	0,1%
Rijk van Nijmegen	15,2%	0,5%
Drenthe	14,1%	0,8%
Food Valley	13,2%	0,7%
Midden-Utrecht	11,1%	0,7%
Friesland	11,0%	1,1%
Stedendriehoeken Noordwest Veluwe	9,7%	0,8%
Gorinchem	8,4%	0,1%
Twente	8,3%	0,5%
Regio Zwolle	7,8%	0,8%
Groningen	6,9%	0,5%
Amersfoort	6,9%	0,1%
Achterhoek	5,8%	0,4%
Gemiddeld / Totaal	**33,5%**	**100,0%**

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Naar contracttype

Naar schatting meer dan 60 procent van het totaal aantal arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw bestaat uit uitzendkrachten. Het grootste deel wordt ingeleend via een uitzendbureau van buiten de land- en tuinbouwsector. Een klein deel wordt ingeleend via een uitzendbureau binnen de land- en tuinbouwsector. Tabel 5 laat de verdeling naar contracttype zien voor werknemers in directe dienst in de land- en tuinbouwsector met onderscheid tussen Nederlandse werknemers in directe dienst en arbeidsmigranten in directe dienst. Van alle Nederlandse werknemers in directe dienst werkt bijna de helft met een vast contract, bijna een derde met een oproepcontract en ruim een vijfde met een tijdelijk contract. Nederlandse werknemers in directe dienst van de land- en tuinbouwsector werken nauwelijks op uitzendbasis. Bij de arbeidsmigranten in directe dienst werkt een zesde deel op een vast contract, ruim een derde op een tijdelijk contract, ruim 40 procent op een oproepcontract en 7 procent op een uitzendcontract bij een uitzendbureau in de land- en tuinbouwsector. De laatste kolom van Tabel 5 laat zien wat het aandeel is van arbeidsmigranten per contracttype.

Tabel 5 Aandeel arbeidsmigranten en Nederlandse werknemers in directe dienst in de land- en tuinbouw naar contracttype, 2019

	Verdeling Nederlanders	Verdeling arbeidsmigranten	Aandeel arbeidsmigranten
Regulier vast contract	47,8%	16,1%	14,5%
Regulier tijdelijk contract	21,9%	35,4%	44,9%
Oproepcontract	30,0%	41,3%	40,9%
Uitzendcontract	0,3%	7,2%	91,8%
Totaal	**100,0%**	**100,0%**	**33,5%**

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

In Tabel 6 zijn de arbeidsmigranten in directe dienst in de land- en tuinbouw verder uitgesplitst naar tijdelijke en niet-tijdelijke arbeidsmigranten. Tijdelijke arbeidsmigranten staan niet ingeschreven op een woonadres in Nederland. Tijdelijke arbeidsmigranten in directe dienst hebben minder vaak een vast contract en vaker een flexibel contract. Toch werkt nog ongeveer één op de tien tijdelijke arbeidsmigranten in directe dienst op een regulier vast contract. In vergelijking met niet-tijdelijke arbeidsmigranten hebben ze relatief vaak een oproep- of een uitzendcontract.

Tabel 6 Aandeel tijdelijke en niet-tijdelijke arbeidsmigranten in directe dienst in de land- en tuinbouw naar contracttype, 2019

	Verdeling niet-tijdelijke arbeidsmigranten	Verdeling tijdelijk arbeidsmigranten	Aandeel tijdelijke arbeidsmigranten
Regulier vast contract	38,7%	10,5%	51,9%
Regulier tijdelijk contract	36,8%	35,0%	79,1%
Oproepcontract	19,5%	46,8%	90,6%
Uitzendcontract	4,9%	7,7%	86,1%
Totaal	**100,0%**	**100,0%**	**80,0%**

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Gevolgen van de coronacrisis

In deze paragraaf wordt in beeld gebracht wat in de eerste helft van 2020 de gevolgen zijn geweest van de coronacrisis op de werkgelegenheid in de land- en tuinbouw en voor de verhouding tussen arbeidsmigranten en Nederlandse werknemers.

Gevolgen voor totale werkgelegenheid in de land- en tuinbouw

De gevolgen van de coronacrisis voor de totale werkgelegenheid in de land- en tuinbouw kunnen in beeld worden gebracht door te kijken naar de ontwikkeling van de werkgelegenheid voor en na de start van de coronacrisis. Als belangrijk moment waarop de COVID-19 pandemie gevolgen kreeg voor de Nederlandse economie en arbeidsmarkt kan de lockdown van half maart 2020 worden gezien. Tot dat moment was er nog nauwelijks sprake van ingrepen in de bedrijvigheid van Nederland in het algemeen of die van de land- en tuinbouwsector in het bijzonder, of het moet al een hoger verzuimpercentage zijn van werkenden als gevolg van besmettingen met COVID-19. Vanaf de lockdown waren er duidelijke consequenties voor de economische activiteiten in Nederland via een teruglopende mobiliteit van werknemers, mogelijk met name voor arbeidsmigranten, een lagere consumptie en minder bedrijvigheid in het algemeen. De vraag is of dat is terug te zien in de werkgelegenheid in de land- en tuinbouw vanaf half maart 2020.

In Figuur 5 wordt de ontwikkeling van het aantal banen in directe dienst van land- en tuinbouwbedrijven zowel per maand als per jaar getoond. Daaruit blijkt zowel een duidelijk seizoenspatroon, dat voor elk van de jaren een sterke gelijkenis vertoont, als een gestage groei van de werkgelegenheid tussen 2015 en 2019. Die groei zet zich begin 2020 door en lijkt vanaf maart (maand 3) niet sterk te worden geraakt door de coronacrisis, of het moet het ontbreken van de traditionele voorjaarspiek in werkgelegenheid zijn in de periode rond april. Halverwege 2020 ligt het aantal werknemers in directe dienst van land- en tuinbouwbedrijven hoger dan in het voorgaande jaar, net zoals in de vijf voorgaande jaren het geval was. Figuur 5 laat zien dat de coronacrisis tot halverwege 2020 nauwelijks invloed heeft gehad op het totaal aantal banen in directe dienst in de land- en tuinbouw.

Mogelijk speelt de Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging voor Werkgelegenheid (NOW) daarbij een belangrijke rol, maar het effect ervan is hier niet onderzocht.

Figuur 5 Totaal aantal werknemers in directe dienst in de land- en tuinbouw, per maand, per jaar, 2015-2020

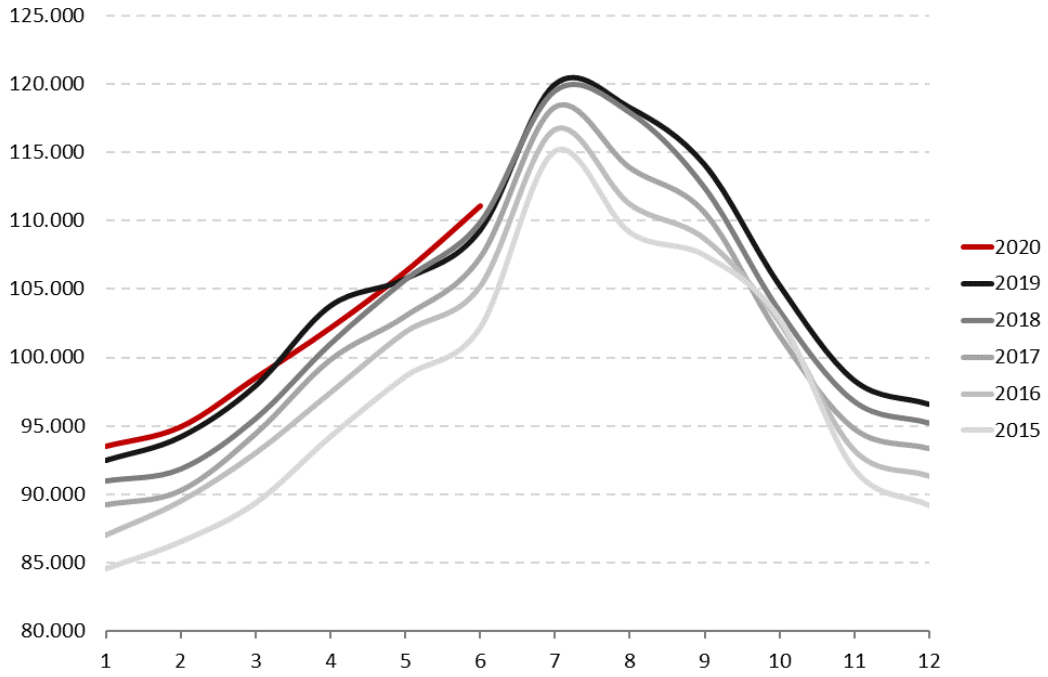

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Gevolgen voor het aantal arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw

Vervolgens kan worden gekeken of het ontbreken van een effect van de coronacrisis op de totale werkgelegenheid in directe dienst van land- en tuinbouwbedrijven ook geldt voor specifiek arbeidsmigranten. Figuur 6 herhaalt Figuur 5, maar dan voor uitsluitend arbeidsmigranten in directe dienst van land- en tuinbouwbedrijven. Duidelijk wordt dat de groei van het aantal arbeidsmigranten in de afgelopen jaren sneller is gegaan dan van het totaal aantal werknemers in directe dienst, maar ook dat de coronacrisis heeft gezorgd voor een substantiële teruggang van het aantal arbeidsmigranten in directe dienst van land- en tuinbouwbedrijven. Vooral in april is dat aantal sterk gedaald, hoewel daarna geen verdere teruggang meer is waar te nemen en er halverwege 2020 zelfs sprake lijkt te zijn van een inhaalslag ten opzichte van het seizoenspatroon van eerdere jaren.

Figuur 6 Aantal arbeidsmigranten in directe dienst in de land- en tuinbouw, per maand, per jaar, 2015-2020

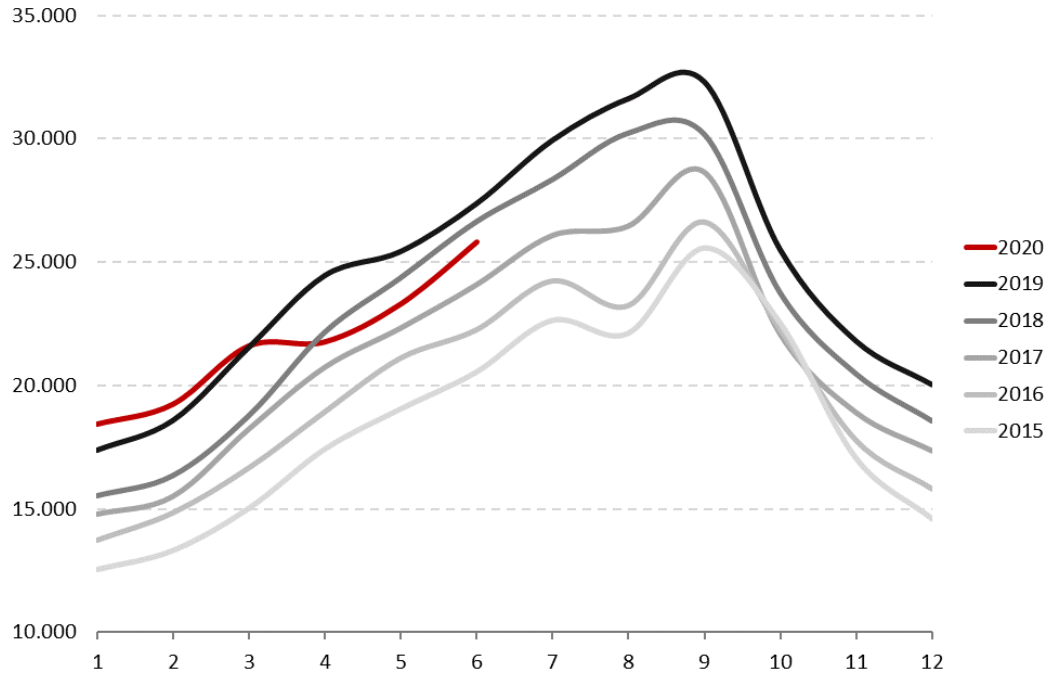

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 7 Aantal niet-arbeidsmigranten in directe dienst in de land- en tuinbouw, per maand, per jaar, 2015-2020

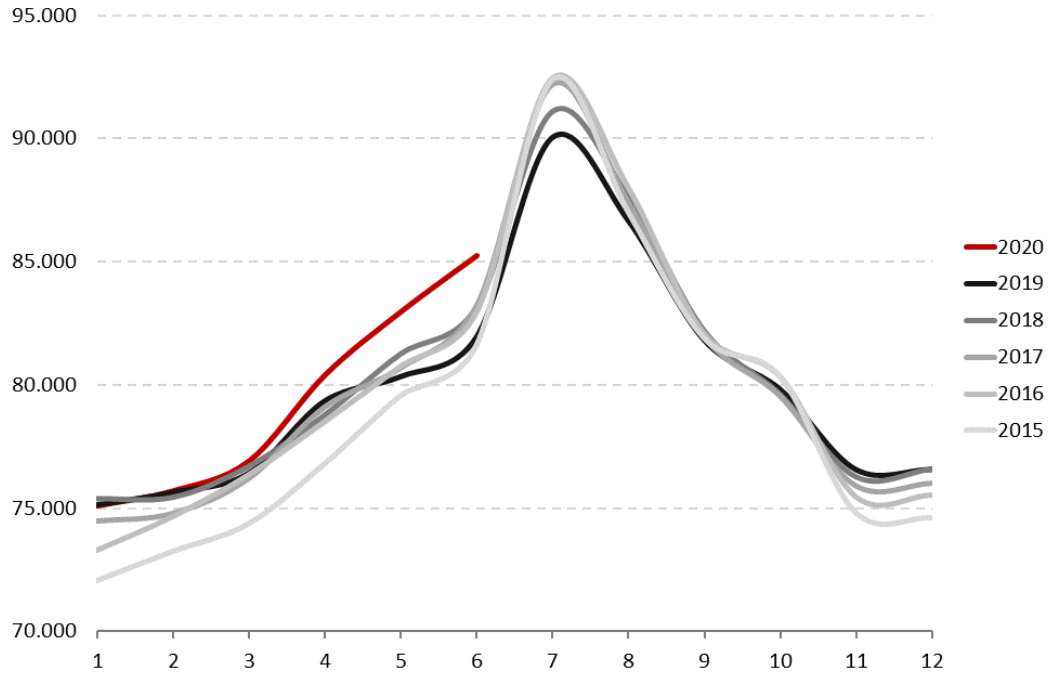

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Wanneer de totale werkgelegenheid niet door de coronacrisis wordt beïnvloed en die van arbeidsmigranten wel, dan moet dat laatste gecompenseerd worden door een groeiend aantal Nederlandse werknemers in direct dienst van land- en tuinbouwbedrijven. Figuur 7 laat zien dat dit inderdaad en substantieel het geval is geweest. Kennelijk is het tijdens de coronacrisis, althans tot halverwege 2020, mogelijk geweest om arbeidsmigranten in directe dienst vrijwel één op één te vervangen door Nederlandse werknemers in directe dienst.

Eenzelfde analyse kan worden uitgevoerd voor de uitzendkrachten die worden ingeleend in de land- en tuinbouwsector. Kanttekening daarbij is dat de aantallen uitzendkrachten per maand met onzekerheid zijn omgeven, omdat niet exact bekend is welke uitzendkrachten worden uitgeleend aan de land- en tuinbouwsector. De gevonden effecten van de coronacrisis op uitzendkrachten is dan ook meer een effect voor uitzendkrachten in het algemeen dan voor de land- en tuinbouwsector in het bijzonder. Onder de veronderstelling van een soortgelijk seizoenspatroon voor uitzendkrachten als voor werknemers in directe dienst, laat Figuur 8 vanaf maart 2020 een duidelijk dip zien in het aantal arbeidsmigranten dat als uitzendkracht werkzaam is. Die dip is in overeenstemming met de dip bij werknemers in directe dienst, inclusief een licht herstel vanaf mei 2020, maar vindt eerder en sterker plaats.[3] Bovendien laat Figuur 9 zien dat die dip niet wordt gecompenseerd door uitzendkrachten met een Nederlandse achtergrond.

Het aantal Nederlandse uitzendkrachten werkzaam in de land- en tuinbouw nam in 2020 zelfs nog veel sterker af dan in de jaren daarvoor en bovendien steeds verder in de loop van 2020. Daar zijn meerdere mogelijke verklaringen voor te geven. Een eerste verklaring is de invoering van de Wet arbeidsmarkt in balans (WAB) per 1 januari 2020. Door de WAB valt payrolling in de CBS Microdata niet langer onder 'uitzendkrachten' en is uitzendarbeid financieel minder aantrekkelijk geworden door een uitbreiding van de transitievergoeding naar tijdelijke contracten korter dan twee jaar en een verhoging van premies werknemersverzekeringen voor flexibele contractvormen. Daardoor lijkt de inzet van uitzendkrachten, vooral die met een Nederlandse achtergrond, in de land- en tuinbouw substantieel te zijn afgenomen. Een tweede mogelijke verklaring is de doorwerking van de verkorting van de ketenregeling door de Wet werk en Zekerheid (Wwz) in 2015 van drie naar twee jaar. Na 78 weken uitzendbeding (fase A) en twee in plaats van drie jaar een tijdelijk contract (fase B), ligt het aantal beëindigde uitzendcontracten in fase B eind 2019 en begin 2020 mogelijk tijdelijk hoger. Daarnaast kan het tekort aan uitzendkrachten in de land- en tuinbouwsector in 2019 hebben geleid tot het in 2020 zoeken naar andere oplossingen door de sector om de vraag naar tijdelijke arbeid en seizoensarbeid in de land- en tuinbouw in te vullen. En tot slot heeft invoering van de WAB in ieder geval gezorgd voor aanpassingen in de statistische registratie van contractvormen van werknemers via de Polisadministratie, waardoor de verdeling van werknemers over contractvormen in de eerste maanden van 2020 met meer onzekerheid is omgeven dan daarvoor. Bij elkaar zorgen deze mogelijke verklaringen voor een grotere daling van het aantal uitzendkrachten tot halverwege 2020 dan de tot dusver gevonden effecten van de coronacrisis.

[3] Ook onder andere veronderstellingen over het seizoenspatroon zou een dip in het aantal uitzendkrachten te zien zijn die sterk samenvalt met de dip in het aantal arbeidsmigranten in directe dienst én met de start van de lockdown in maart 2020.

Figuur 8 Schatting van het aantal arbeidsmigranten als uitzendkracht in de land- en tuinbouw, per maand, per jaar, 2015-2020

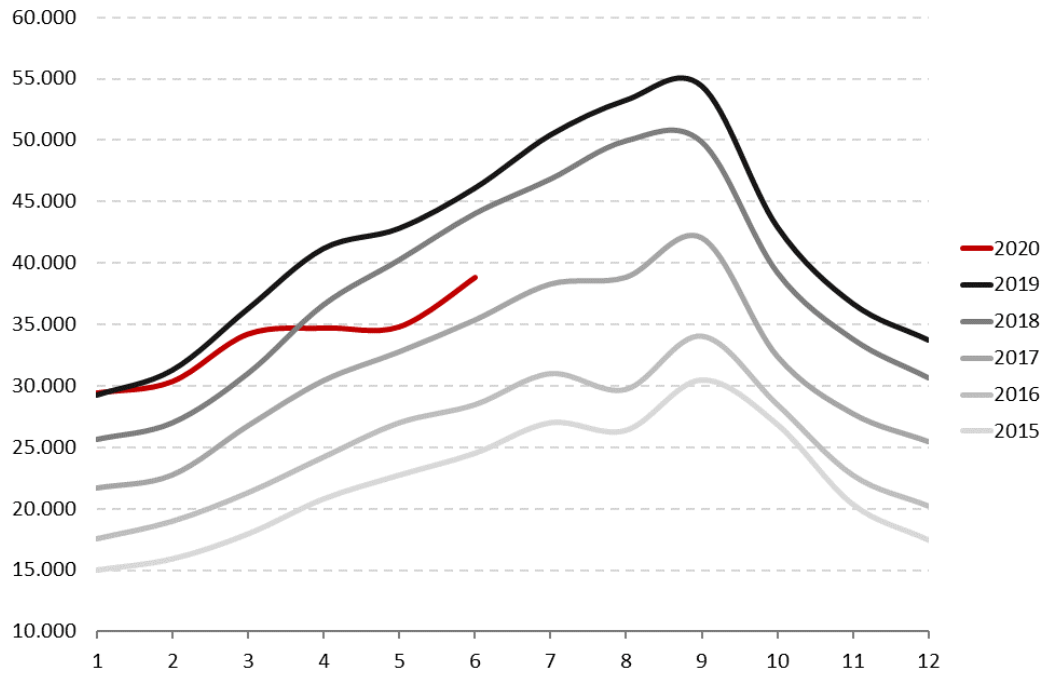

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 9 Schatting van het aantal niet-arbeidsmigranten als uitzendkracht in de land- en tuinbouw, per maand, per jaar, 2015-2020

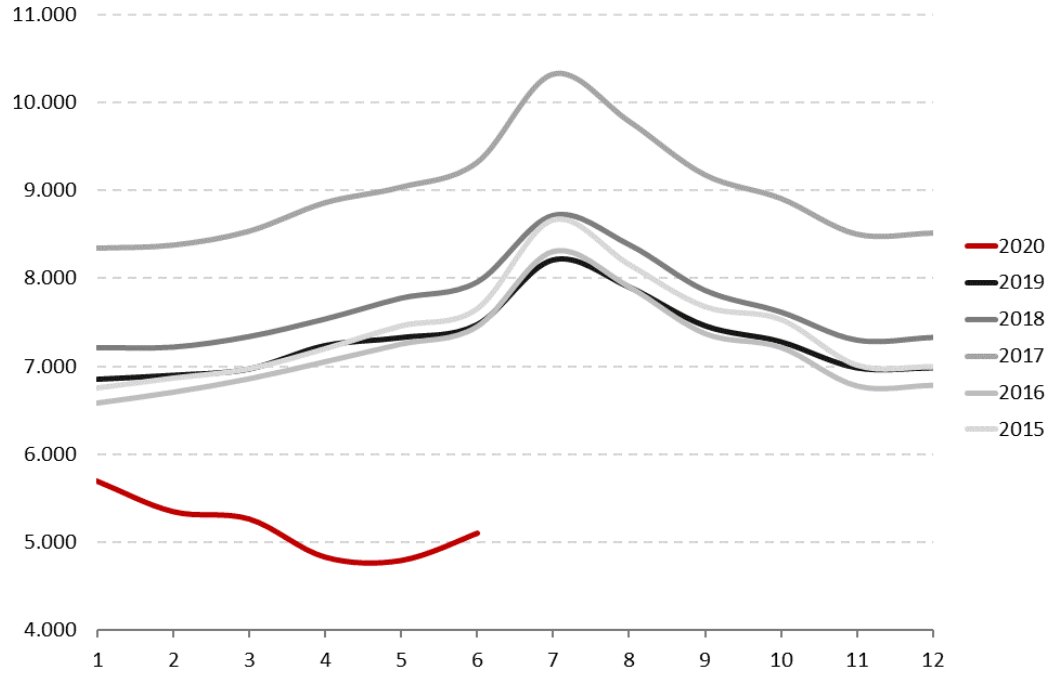

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Dreigen er tekorten in de land- en tuinbouw door de coronacrisis?

De figuren 5 tot en met 9 laten (geschatte) realisaties zien van het aantal werknemers in de land- en tuinbouw, waarin veranderingen zijn te zien rond de start van de lockdown in maart 2020. Deze veranderingen kunnen niet als vanzelfsprekend worden toegeschreven aan de coronacrisis. Effecten kunnen alleen worden vastgesteld wanneer duidelijk is hoe groot de werkgelegenheid in 2020 zou zijn geweest zonder de coronacrisis. In Figuur 10 wordt dat geprobeerd in beeld te brengen voor arbeidsmigranten in directe dienst van land- en tuinbouwbedrijven door een schatting te maken van de verwachte werkgelegenheid per maand in 2020 zonder coronacrisis, gebaseerd op het doortrekken van een trend uit de jaren 2015-2019. Daarin speelt de relatieve werkgelegenheid in januari en februari 2020 ten opzichte van dezelfde maanden in de jaren daarvoor een grote rol, omdat toen nog niet of nauwelijks sprake was van een coronacrisis in Nederland.

Het op die wijze berekende verschil tussen het verwachte en het werkelijke aantal arbeidsmigranten in directe dienst in de land- en tuinbouwsector ontstaat in maart 2020 met ongeveer 500 personen. Het berekende verschil loopt in april 2020 sterk op naar 3.500 arbeidsmigranten, tot ruim 4.000 in mei 2020, waarna het weer langzaam afneemt. Het verschil wordt vrijwel geheel gecompenseerd door extra Nederlandse werknemers in directe dienst, aangezien Figuur 11 laat zien dat er in juni 2020 geen verschil meer zit in het totaal aantal verwachte en werkelijke aantal werknemers in directe dienst van land- en tuinbouwbedrijven.

Een soortgelijke analyse als in Figuur 10 en 11 kan ook worden uitgevoerd voor uitzendkrachten in de land- en tuinbouw, al zijn daar de cijfers over realisaties al schattingen. Uit zo'n analyse blijkt dat ook het aantal arbeidsmigranten dat als uitzendkracht in de land- en tuinbouwsector werkt flink lager is komen te liggen door de coronacrisis ten opzichte van wat zonder coronacrisis zou mogen worden verwacht. Alleen wordt dat bij uitzendkrachten nauwelijks gecompenseerd door een toename van Nederlandse uitzendkrachten, waardoor er als gevolg van de coronacrisis tussen maart en juni 2020 aanzienlijk minder (uitzend)banen worden vervuld in de land- en tuinbouwsector. Tabel 7 brengt de totale geschatte effecten van de coronacrisis op de werkgelegenheid in de land- en tuinbouwsector in beeld. In deze analyse, en dus ook in Tabel 7, is zoveel mogelijk gecorrigeerd voor effecten die samenhangen met de invoering van de WAB per 1 januari 2020.

Het totale resultaat komt erop neer dat vanaf april 2020 een substantieel aantal minder werknemers in de land- en tuinbouw werkt, oplopend tot ongeveer 10 duizend minder in mei 2020, ofwel ongeveer 6 procent van de totale werkgelegenheid in de land- en tuinbouw. Onduidelijk is of dat het gevolg is van een afname van de vraag of een afname van het aanbod van (met name) arbeidsmigranten in uitzendbanen. Daardoor kan niet zomaar over *tekorten* aan (uitzend)werknemers worden gesproken.

Figuur 10 Verschil in verwachte en werkelijke aantal arbeidsmigranten in directe dienst in de land- en tuinbouw, per maand, 2020

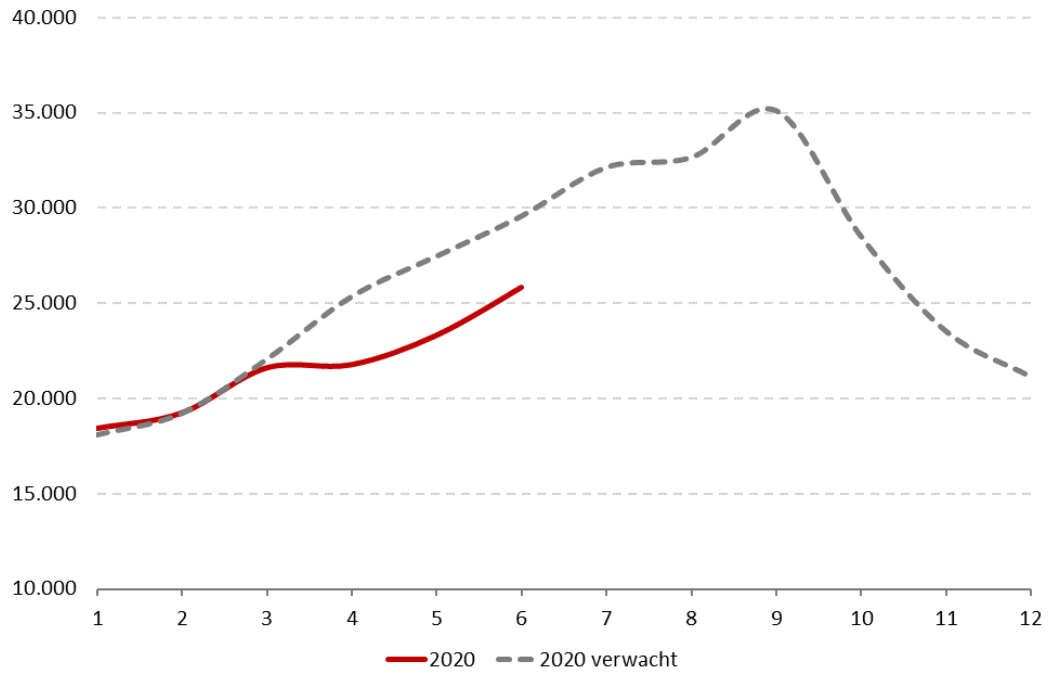

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 11 Verschil in verwachte en werkelijke totaal aantal werknemers in directe dienst in de land- en tuinbouw, per maand, 2020

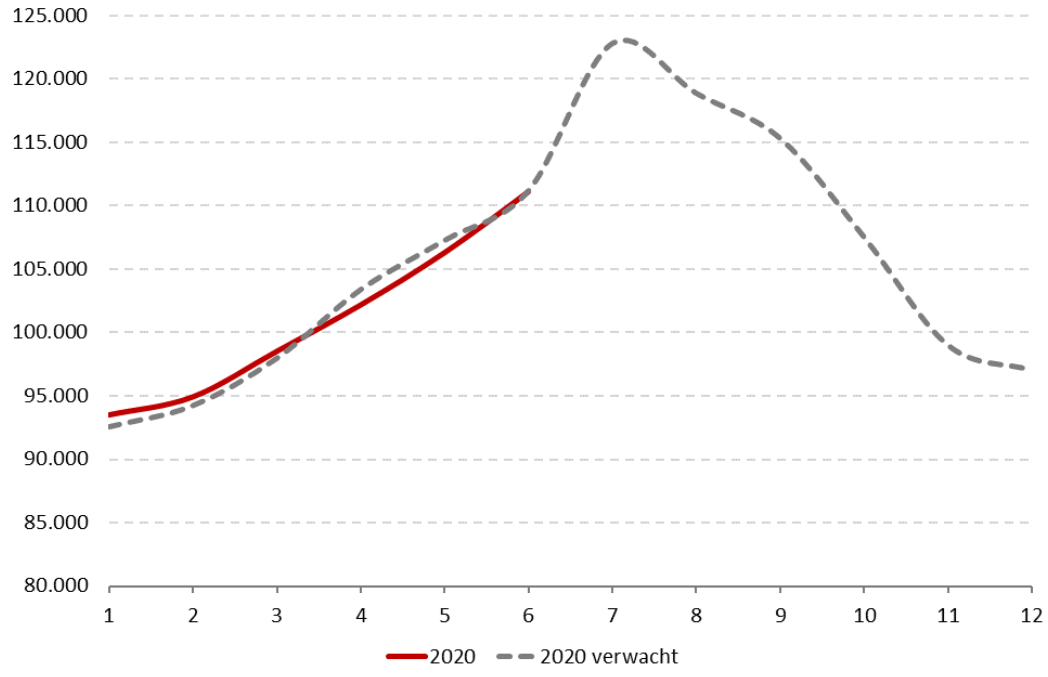

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Tabel 7 Geschatte verschil tussen het gerealiseerde aantal werknemers en het verwachte aantal werknemers, per maand, 2020

	Nederlanders in directe dienst	Arbeidsmigranten in directe dienst	Nederlandse uitzendkrachten	Arbeidsmigranten als uitzendkracht	Totaal
Aantal					
Januari	600	300	100	400	1.500
Februari	700	0	-100	-400	100
Maart	1.000	-500	100	-1.200	-500
April	2.400	-3.500	0	-6.000	-7.300
Mei	3.200	-4.200	100	-9.200	-10.200
Juni	3.600	-3.800	500	-8.600	-8.300
Aandeel					
Januari	0,6%	0,3%	0,3%	1,2%	1,0%
Februari	0,6%	0,0%	-0,3%	-1,2%	0,1%
Maart	0,8%	-0,4%	0,3%	-3,0%	-0,3%
April	1,9%	-2,9%	-0,1%	-15,2%	-4,5%
Mei	2,4%	-3,2%	0,2%	-23,3%	-6,0%
Juni	2,6%	-2,8%	1,1%	-19,7%	-4,6%

Wanneer wordt gekeken naar effecten op het aantal uitzendkrachten in de land- en tuinbouw die o.a. samenhangen met de invoering van de WAB per 1 januari 2020, dan daalt dat aantal met minimaal 7 procent in de eerste maanden van 2020 ten opzichte van de eerste maanden van 2019. Die effecten neemt waarschijnlijk in de loop van 2020 verder toe. Het betekent dat andere effecten, die los staan van de coronacrisis, op het aantal uitzendwerknemers in de land- en tuinbouw sterker lijken dan het effect van de coronacrisis, tenminste tot halverwege het jaar 2020.

Loonkosten

Voor een goede vergelijking van loonkosten tussen Nederlandse werknemers en arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw dienen bruto uurlonen te worden vergeleken tussen beide groepen, waarbij moet worden gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken van de baan en van de werknemer. Er bestaan immers verschillen in beloning naar het type werkzaamheden en naar bijvoorbeeld contracttype en leeftijd van de werknemer. Dat vergt een nadere analyse die buiten de verkennende analyse van dit onderzoek valt.[4] Wel kunnen daadwerkelijk betaalde bruto uurlonen worden vergeleken tussen Nederlandse werknemers en arbeidsmigranten, waarbij niet wordt gecorrigeerd voor

[4] Voor zo'n analyse zijn gegevens nodig over het type baan of functie van werknemers en die ontbreken in de Polisadministratie. In loonvergelijkingen op CBS Microdata wordt daarom vaak de informatie uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) gekoppeld aan de Polisadministratie. Dat vergt echter meer tijd dan binnen de huidige opdracht beschikbaar is. Bovendien kunnen vraagtekens worden gezet bij de mate waarin (tijdelijke) arbeidsmigranten goed zijn vertegenwoordigd in de EBB.

het type baan of achtergrondkenmerken van de werknemer. Dat geeft weliswaar geen goede vergelijking van de loonkosten tussen beide groepen voor identieke werkzaamheden door vergelijkbare type werknemers, maar wel een indruk van de verschillen in lonen die worden betaalt tussen beide groepen. Daarbij moet bovendien worden bedacht dat de beschikbare informatie in de Polisadministratie alleen het loon voor de sociale verzekeringen betreft (het 'SV-loon'). Bij arbeidsmigranten bestaan er mogelijkheden om een deel van het totale brutoloon uit te betalen als onkostenvergoeding, waarover geen sociale premies verschuldigd zijn en als zodanig niet meetelt voor het SV-loon. Dat deel kan voor arbeidsmigranten in het algemeen oplopen tot 20 procent en zelfs tot 30 procent voor een relatief kleine groep kennismigranten. Door het verschil in fiscale behandeling van het brutoloon liggen de SV-lonen in gelijke gevallen voor arbeidsmigranten al lager dan voor Nederlandse werknemers.

Tegen deze achtergrond laat Figuur 12 een vergelijking zien van SV-lonen per uur, waarbij onderscheid is gemaakt naar verschillende leeftijdscategorieën, omdat het loon vaak het meest verschilt naar leeftijd, ongeacht de uitgevoerde werkzaamheden. De figuur laat zien dat het verschil in bruto uurlonen steeds groter wordt naarmate werknemers ouder worden in het nadeel van arbeidsmigranten. Dat heeft veel te maken met het type werkzaamheden dat wordt uitgevoerd. Meer ervaren (en dus oudere) Nederlandse werknemers vervullen vaak hoogwaardigere functies die niet worden vervuld door arbeidsmigranten. De meest relevante vergelijking in Figuur 5 is die voor werknemers tussen de 20 en 35 jaar, omdat verreweg de meeste (voornamelijk tijdelijke) arbeidsmigranten in die leeftijdsklasse vallen. Voor die groep is het verschil in beloning met Nederlandse werknemers nog het kleinst, vooral in de leeftijdsklasse 20 tot 25 jaar, waar de type werkzaamheden nog het meest vergelijkbaar zijn.

In Figuur 13 wordt nog een nadere uitsplitsing gemaakt in bruto uurlonen tussen tijdelijke en niet-tijdelijke arbeidsmigranten. Arbeidsmigranten die niet staan ingeschreven op een woonadres in Nederland worden verondersteld hier tijdelijk te zijn. Duidelijk is dat tijdelijke arbeidsmigranten in directe dienst van werkgevers in de land- en tuinbouw gemiddeld een lager bruto uurloon verdienen dan niet-tijdelijke arbeidsmigranten in directe dienst. Het verschil is aanzienlijk kleiner dan tussen Nederlandse werknemers en arbeidsmigranten in het algemeen en kan wederom worden veroorzaakt door verschillen in type werkzaamheden tussen tijdelijke en niet-tijdelijke arbeidsmigranten, verschillen in achtergrondkenmerken én verschillen in de fiscale behandeling van het bruto uurloon. De verschillen blijven vanaf 35-jarige leeftijd ongeveer constant.

In Figuur 14 ten slotte wordt het verschil getoond in bruto uurlonen tussen arbeidsmigranten uit de EER (EU-landen plus Liechtenstein, Noorwegen, IJsland en Zwitserland) en uit alle overige landen (derdelanders). Die laatste groep komt gemiddeld hoger uit dan de arbeidsmigranten uit de EER. Dat komt omdat een substantieel deel van de derdelanders zogenaamde kennismigranten zijn die op relatief hogere (lees beter betaalde) functies zitten. Gemiddeld werken zij minder uren per maand, maar verdienen daarmee toch een gemiddeld hoger inkomen.

Figuur 12 Gemiddelde bruto uurlonen voor Nederlandse werknemers versus arbeidsmigranten in directe dienst in de land- en tuinbouw, naar leeftijdsklasse, 2019

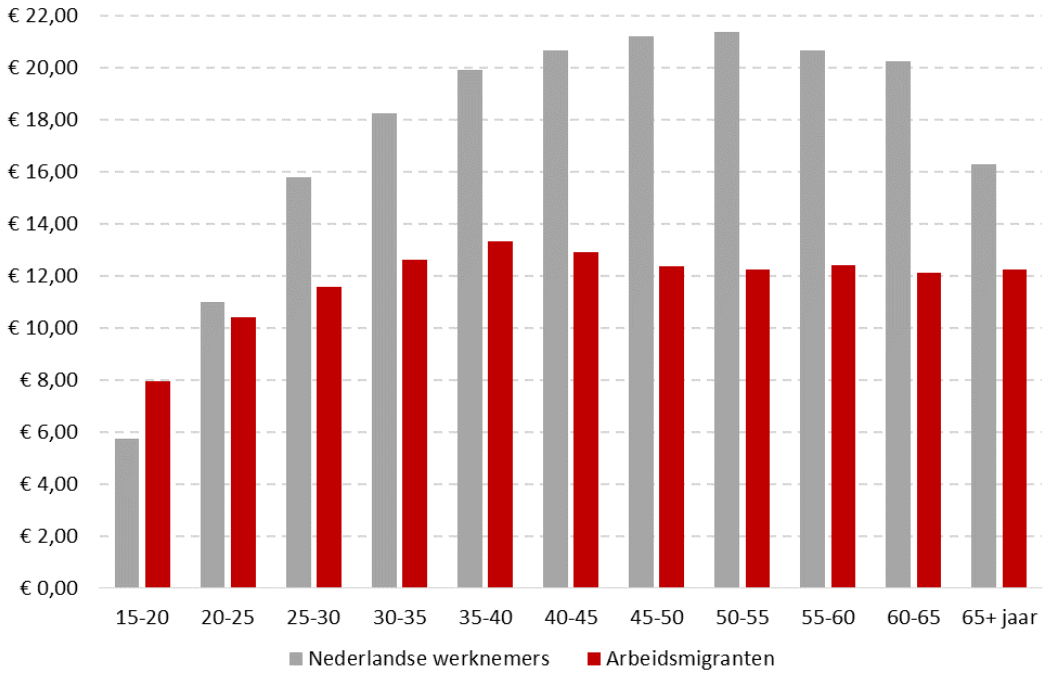

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 13 Gemiddelde bruto uurlonen voor tijdelijke en niet-tijdelijke arbeidsmigranten in directe dienst in de land- en tuinbouw, naar leeftijdsklasse, 2019

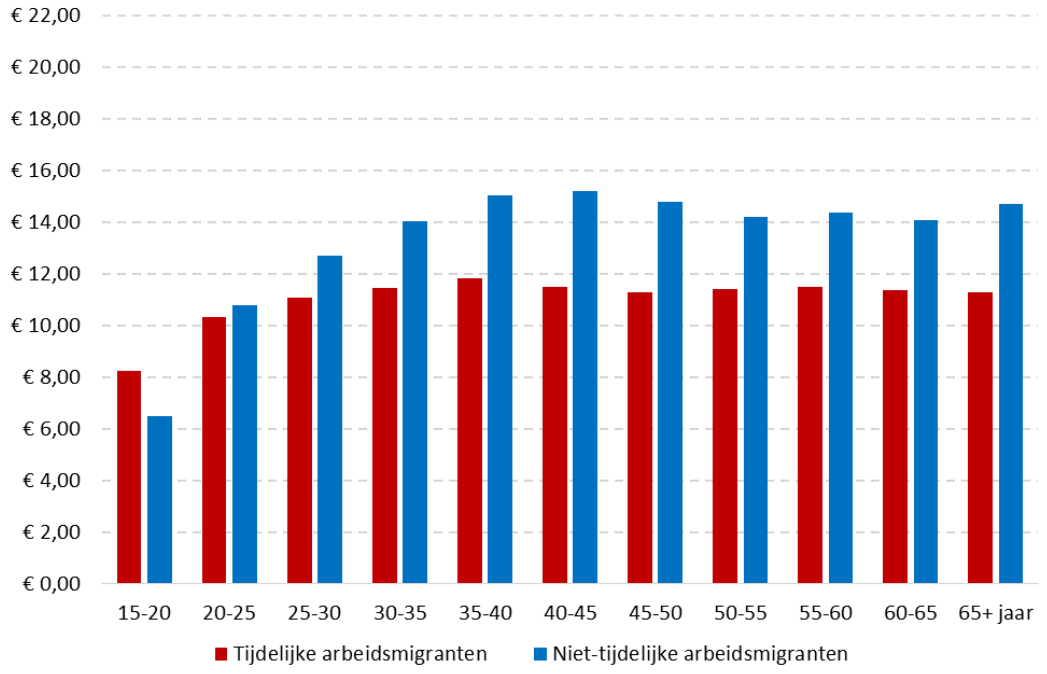

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 14 Gemiddelde bruto uurlonen voor arbeidsmigranten in directe dienst in de land- en tuinbouw uit de EER-landen versus derdelanders, naar leeftijdsklasse, 2019

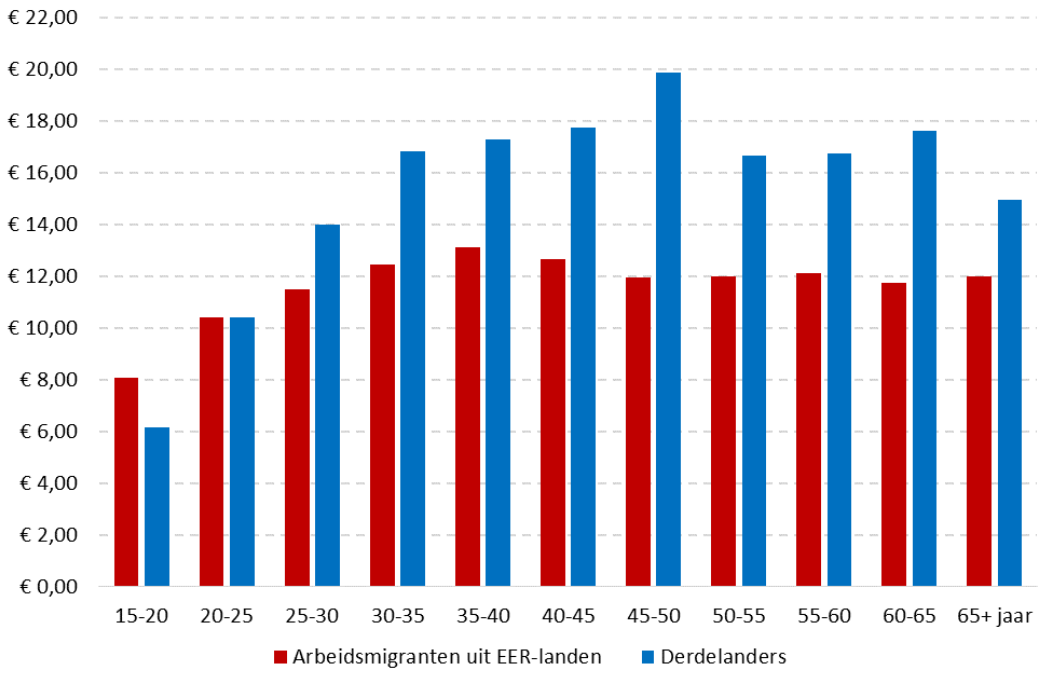

Bron: CBS Microdata, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Werkgelegenheid en economische prestaties

Vanuit het Aanjaagteam bescherming arbeidsmigranten is gevraagd wat de totale werkgelegenheid en economische prestaties zijn van de tuinbouwbedrijven in het Westland, van de vleessector in Oost Gelderland, de open teelt in Noord Limburg en de retail distributiecentra in Brabant. Aanleiding vormen recente nieuwsberichten over arbeidsmigranten in deze sectoren en regio's.

Op basis van de Landbouwtelling kan specifiek voor de tuinbouwbedrijven in het Westland en voor de open teelten in Noord-Limburg de ontwikkeling in het aantal bedrijven, de werkgelegenheid en de toegevoegde waarde in kaart worden gebracht. Aanvullend kan ook voor de andere sectoren en regio's de ontwikkeling in de werkgelegenheid en in het aandeel arbeidsmigranten worden getoond op basis van de CBS Microdata. In deze paragraaf wordt dat laatste gedaan voor alle vier bovengenoemde combinaties van sector en regio.

Totale werkgelegenheid en economische prestaties van tuinbouwbedrijven in het Westland

Glastuinbouwbedrijven in het Westland en Delft zijn onder te verdelen in glasgroente en sierteelt. Sierteelt kan vervolgens weer onderverdeeld worden in pot- en perkplantenbedrijven en snijbloemenbedrijven. In 2019 zijn er in het Westland/Delft in totaal 566 glastuinbouwbedrijven. Ten opzichte van 2017 (573) is het aantal praktisch gelijk gebleven. In aantal zijn de pot- en perkplanten het grootst gevolgd door de snijbloemenbedrijven. Ze kennen ook als enige een groei ten opzichte van 2017 (zie Figuur 15). Glasgroentebedrijven daarentegen vertegenwoordigen het grootste deel van de totale oppervlakte van glastuinbouwbedrijven binnen de gemeenten Westland en Delft.

Figuur 15 Ontwikkeling van het aantal tuinbouwbedrijven in het Westland/Delft, 2017-2019

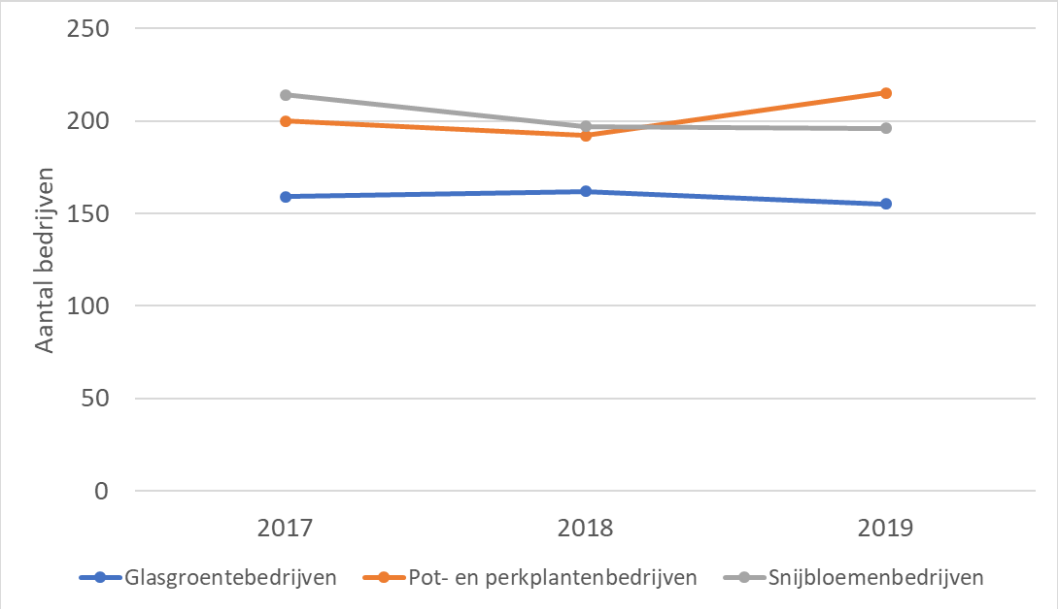

Bron: CBS Landbouwtelling, bewerking WEcR

In 2019 is het gemiddelde aantal betaalde en onbetaalde (eigen gezinsleden) arbeidskrachten (omgerekend naar aje[5]) in het Westland per bedrijf 16. Dat was 14 in 2017. Deze stijging van het gemiddelde wordt veroorzaakt door de toename van het gemiddeld aantal aje's op potplanten- (van 13 naar 15) en snijbloemenbedrijven (van 9 naar 12), zie Figuur 16. Het gemiddeld aantal aje's op glasgroentebedrijven is gelijk gebleven en bedraagt 23.

Wanneer alleen wordt gekeken naar betaalde regelmatige en onregelmatige arbeidskrachten (omgerekend naar aje) dan valt ook wederom de stijging binnen pot- en snijbloemenbedrijven op (zie Figuur 17).

5 Een aje staat voor minimaal 2.000 uren aan ingezette arbeid. Als meer dan 2.000 uur is gewerkt, dan telt dit alsnog als 1 aje.

Figuur 16 Het gemiddelde van het totaal aantal aje's per bedrijf in het Westland/Delft, 2017-2019

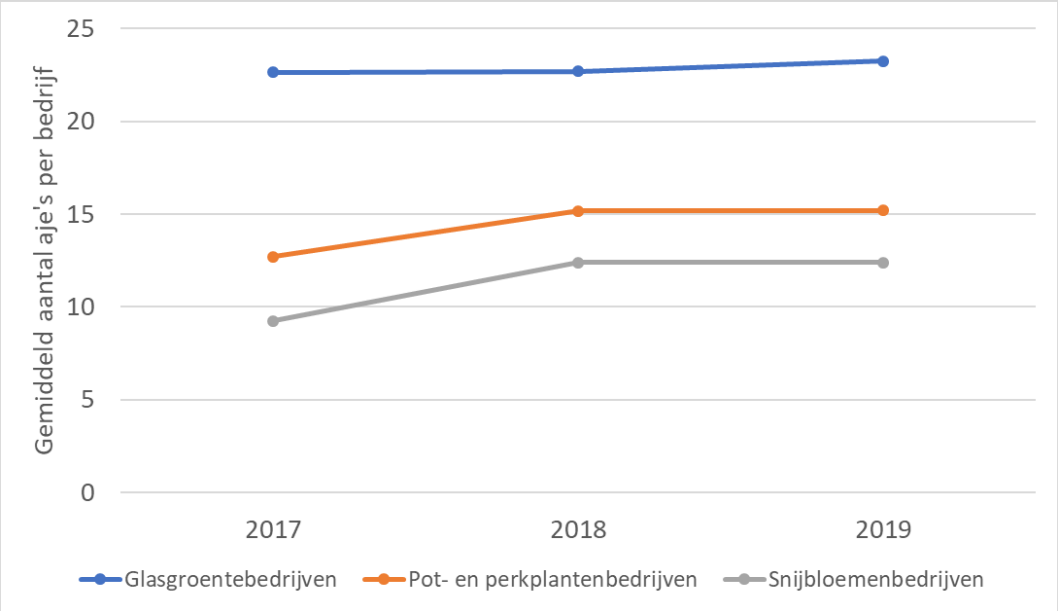

Bron: CBS Landbouwtelling, bewerking WEcR

Figuur 17 Het gemiddelde aantal betaalde regelmatige en onregelmatige arbeidskrachten (omgerekend naar aje) van bedrijven in het Westland/Delft, 2017-2019

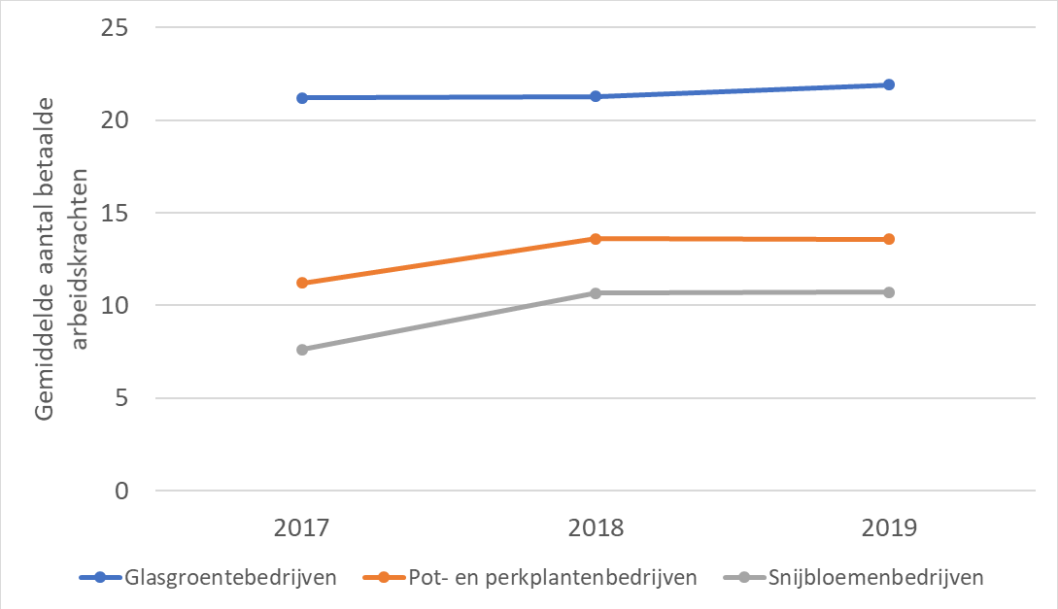

Bron: CBS Landbouwtelling, bewerking WEcR

Specifiek voor *werknemers in directe dienst* van tuinbouwbedrijven in de regio Haaglanden, waarvan het Westland en Delft een onderdeel is, laat Figuur 18 tussen 2006 en 2019 een daling in de werkgelegenheid zien van 20 procent. Dat heeft veel te maken met een groei in de arbeidsproductiviteit (mechanisatie), waardoor er minder werknemers nodig zijn om hetzelfde werk te verrichten. Bovendien bestaat een steeds groter deel van de overgebleven werknemers in directe dienst uit arbeidsmigranten, oplopend tot een kwart in 2019 (zie Figuur 19). Van uitzendkrachten in de land- en tuinbouw werd al eerder duidelijk dat het overgrote deel bestaat uit arbeidsmigranten. Daardoor wordt de tuinbouw in het Westland steeds afhankelijker van arbeidsmigranten voor het leveren van arbeid.

De gemiddeld standaardverdiencapaciteit (SVC, zie kader hieronder) van glastuinbouwbedrijven is ten opzichte van 2017 maar heel licht gestegen naar 848 duizend euro. Dit is vooral te danken aan de stijging onder snijbloemenbedrijven. Deze ging van 452 duizend euro naar 504 duizend euro in 2019 (zie Figuur 20).

Standaardverdiencapaciteit (SVC) – een maat voor de economische omvang
Om de verschillende soorten agrarische bedrijven te kunnen vergelijken, kon tot 2010 de Nederlandse grootte-eenheid (nge) worden gebruikt. In 2010 is deze maat voor de economische omvang - saldo van opbrengsten en specifieke kosten van agrarische activiteiten - vervangen door de Standaardopbrengst (SO). Het nadeel van de SO is dat het een maatstaf is voor de omzet, die geen inzicht geeft in de beloning die resteert voor de agrarische activiteiten. Die beloning kan sterk verschillen tussen de sectoren: een akkerbouwer houdt bijvoorbeeld veel meer over van 100 euro opbrengsten dan een varkenshouder. Die akkerbouwer kan bijvoorbeeld met een opbrengst van 300.000 euro een inkomen halen waar een varkenshouder meer dan een miljoen euro aan opbrengsten voor nodig heeft. Daarom is naast de SO een nieuw Nederlands kengetal ontwikkeld, de Standaardverdiencapaciteit (SVC), die een maatstaf is voor de toegevoegde waarde. De SVC van een bedrijf geeft de vergoeding van arbeid en kapitaal weer op basis van standaarden, ongeacht wie arbeid of kapitaal levert. Een bedrijf met een SVC van minder dan 25.000 euro wordt aangemerkt als een zeer klein bedrijf. Een dergelijke omvang vergt een normatieve arbeidsbehoefte van minder dan 0,75 aje (arbeidsjaareenheid), tenzij de arbeid duidelijk minder efficiënt of tegen een lagere vergoeding dan gemiddeld wordt ingezet. Voor de zeer grote bedrijven (meer dan 250.000 euro SVC) geldt dat ze werkgelegenheid kunnen bieden aan meer dan 5 aje tegen een gemiddelde vergoeding.

Figuur 18 Ontwikkeling aantal werknemers in directe dienst in de tuinbouw, Haaglanden versus Nederland, 2006-2019 (Index 2006 = 100)

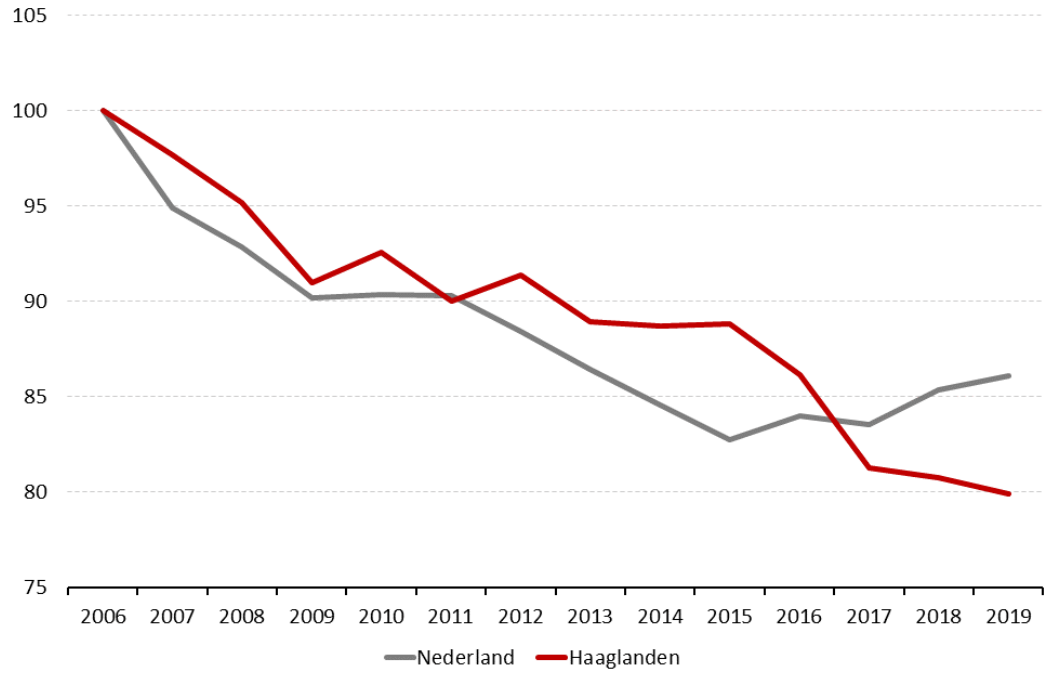

Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 19 Aandeel arbeidsmigranten in totaal aantal werknemers in directe dienst in de tuinbouw, Haaglanden versus Nederland, 2006-2020

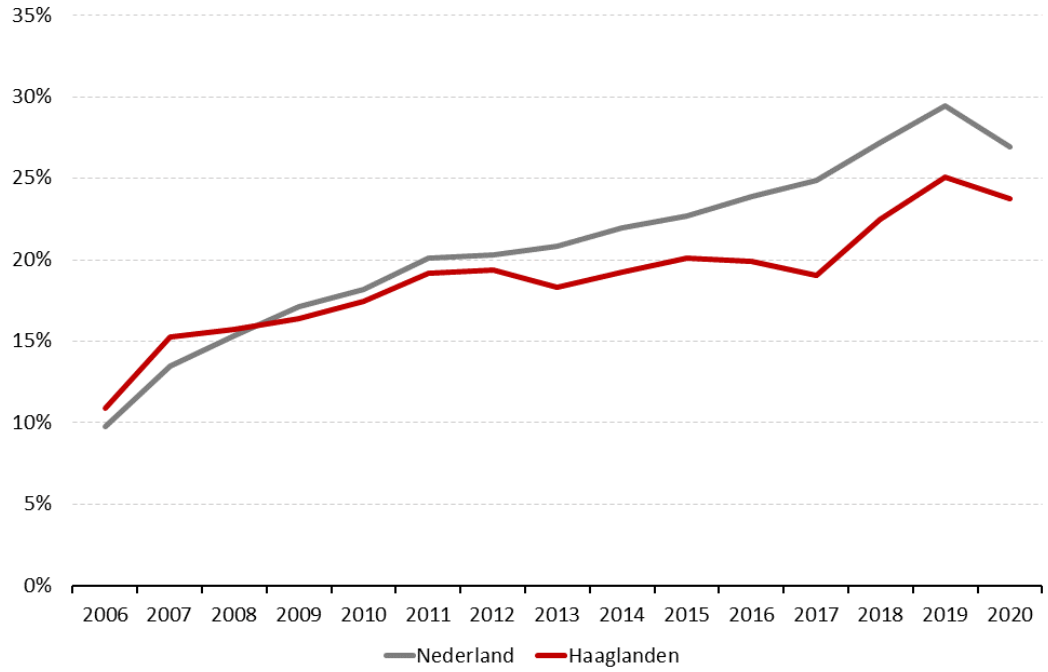

Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 20 De gemiddelde standaardverdiencapaciteit (SVC) van glastuinbouwbedrijven in het Westland/Delft, 2017-2019

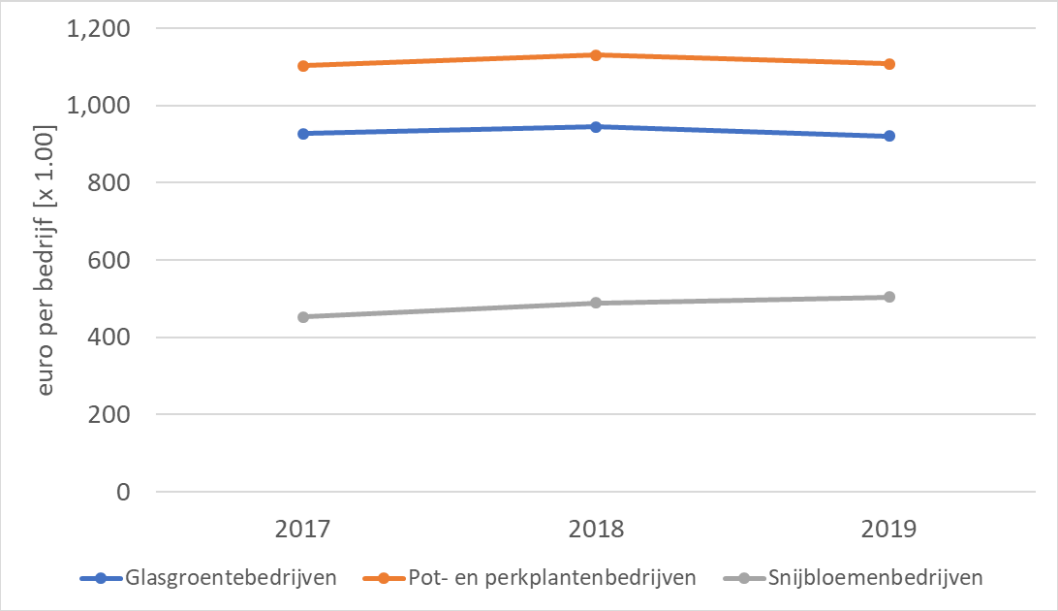

Bron: CBS Landbouwtelling, bewerking WEcR

Totale werkgelegenheid in de vleessector in Gelderland en Overijssel

Recentelijk is in de media de nodige aandacht geweest voor coronabesmettingen onder arbeidsmigranten die bij slachterijen werkten, met name rond Apeldoorn en in de Achterhoek. Om meer inzicht te krijgen in de ontwikkelingen in de vleessector (d.w.z. slachterijen en vleesverwerking, SBI 101) kan geen gebruik worden gemaakt van de Landbouwtelling, waardoor soortgelijke informatie als voor de tuinbouw in het Westland niet kan worden vergaard. Wel kan in de CBS Microdata worden achterhaald in welke regio's de vleessector sterk is vertegenwoordigd. Dat is dan wel de werkgelegenheid in directe dienst van de vleessector, dus exclusief uitzendkrachten. De provincies Gelderland en Overijssel blijken meer dan een derde van alle werkgelegenheid in deze sector te vertegenwoordigen. Daarom is voor deze twee provincies samen achterhaald hoe de werkgelegenheid in de vleessector zich de afgelopen jaren heeft ontwikkeld (Figuur 21) en hoe het aandeel van arbeidsmigranten daarin is veranderd (Figuur 22). Het gaat alleen om werknemers in directe dienst, omdat op basis van de CBS Microdata niet kan worden afgeleid hoeveel uitzendkrachten er in de vleessector werken.

Figuur 21 laat zien dat de landelijke werkgelegenheid in directe dienst van de vleessector tussen 2006 en 2011 met ruim 10 procent is afgenomen, om daarna weer te groeien naar een niveau van 5 procent boven dat van 2006. Voor de provincies Gelderland en Overijssel is de daling in de werkgelegenheid tussen 2006 en 2011 sterker geweest en heeft zich bovendien voortgezet, waardoor de werkgelegenheid in de vleessector in deze twee provincies inmiddels 25 procent onder dat van 2006 ligt.

Het aandeel arbeidsmigranten in directe dienst van de vleessector is sinds 2006 in fases gegroeid, maar lag en ligt in de provincies Gelderland en Overijssel beduidend lager dan landelijk (zie Figuur 22). Inmiddels bestaat de werkgelegenheid exclusief uitzendkrachten in de vleessector landelijk voor een kwart uit arbeidsmigranten. In Gelderland en Overijssel is dat ongeveer 15 procent. De problematiek van arbeidsmigranten in de vleessector is daarmee niet specifiek voor Gelderland en Overijssel, maar kan elders in Nederland net zo sterk of nog sterker spelen.

Figuur 21 Ontwikkeling aantal werknemers in directe dienst in de vleessector, Gelderland en Overijssel versus Nederland, 2006-2019 (Index 2006 = 100)

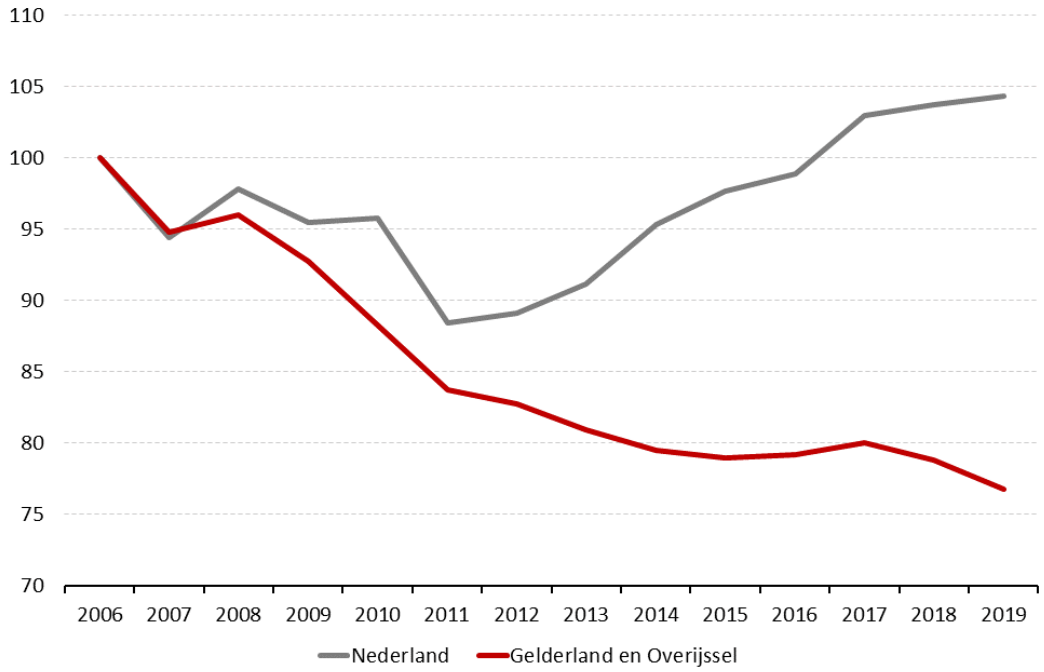

Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 22 Aandeel arbeidsmigranten in totaal aantal werknemers in directe dienst in de vleessector, Gelderland en Overijssel versus Nederland, 2006-2020

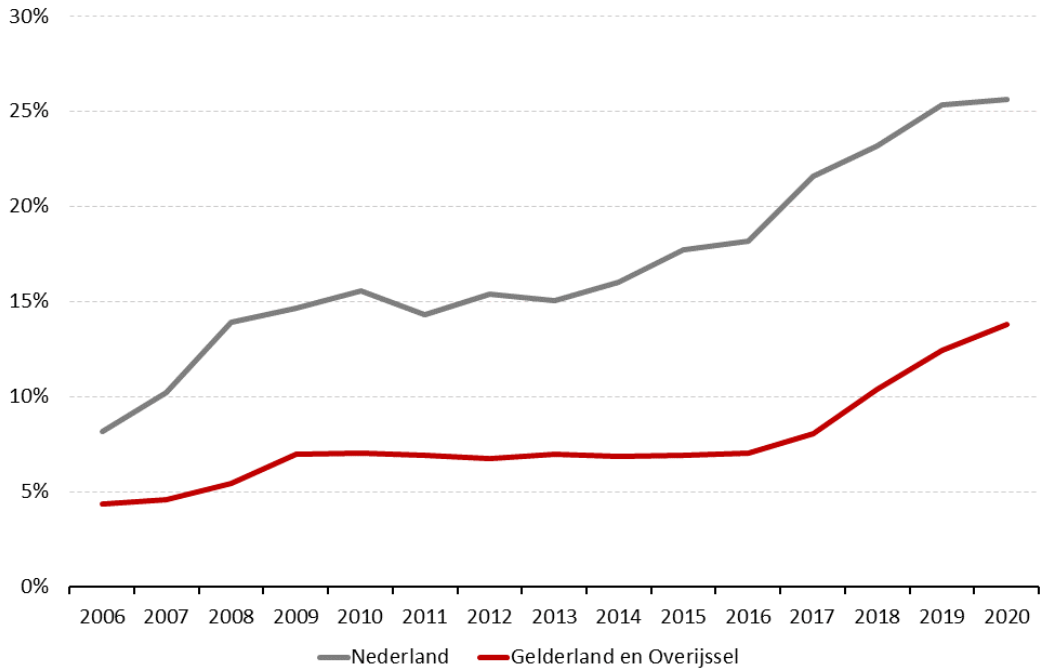

Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Totale werkgelegenheid en economische prestaties van open teelten in Noord-Limburg

De open teelten in Noord-Limburg zijn te onderscheiden in vollegrondsgroenteteelt, fruitteelt, boomkwekerij en bloembollenteelt. In 2019 zijn er in Limburg in totaal 356 bedrijven in de open teelten. Dat verschilt nauwelijks met 2017 (361). Het merendeel betreft opengrondsgroentebedrijven (148) en boomkwekerijbedrijven (145). Het aantal bloembollenbedrijven kende relatief gezien de grootste daling van 24 naar 18 in 2019 (zie Figuur 23). Verreweg de meeste oppervlakte van het totaal aan opengrondsteeltbedrijven in Noord-Limburg wordt in beslag genomen door vollegrondsgroentebedrijven.

Figuur 23 Ontwikkeling van het aantal bedrijven in open teelten in Noord-Limburg, 2017-2019

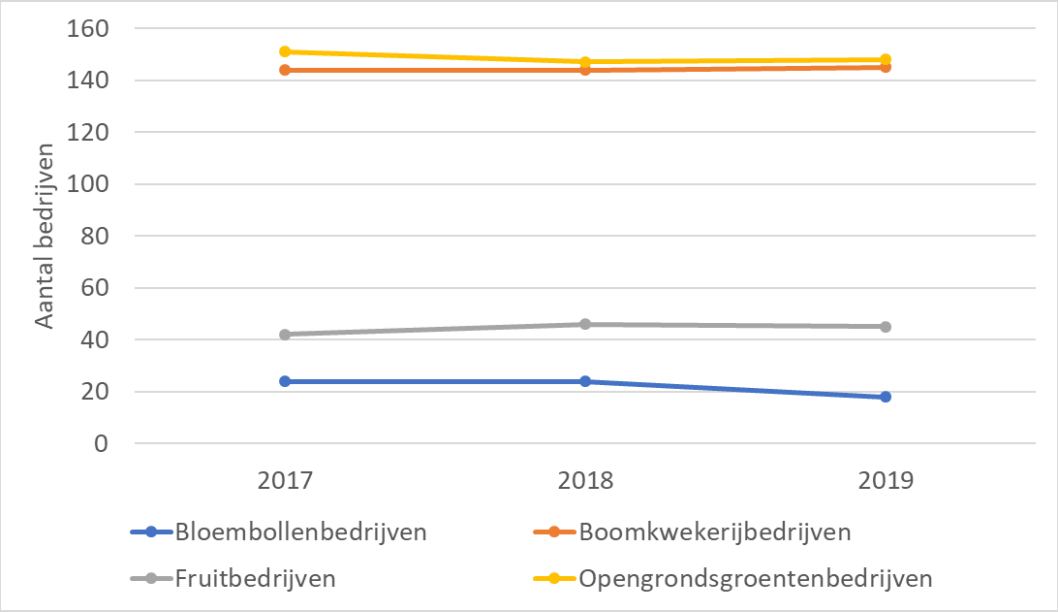

Bron: CBS Landbouwtelling, bewerking WEcR

In 2019 is het gemiddelde aantal betaalde en onbetaalde (eigen gezinsleden) arbeidskrachten (omgerekend naar aje[6]) in Noord-Limburg per bedrijf 5. Dat was in 2017 niet anders (zie Figuur 24). Alleen bij vollegrondsgroentebedrijven fluctueert het aantal van jaar tot jaar enigszins, maar niet noemenswaardig. Wanneer specifiek alleen wordt gekeken naar betaalde regelmatige en onregelmatige arbeidskrachten (omgerekend naar aje) dan is het gemiddeld aantal aje's in de boomkwekerij en vollegrondsgroente het grootst (zie Figuur 25).

6 Een aje staat voor minimaal 2.000 uren aan ingezette arbeid. Werk je dus meer dan blijf je 1 aje.

Figuur 24 Het gemiddelde van het totaal aantal aje's per bedrijf in Noord-Limburg, 2017-2019

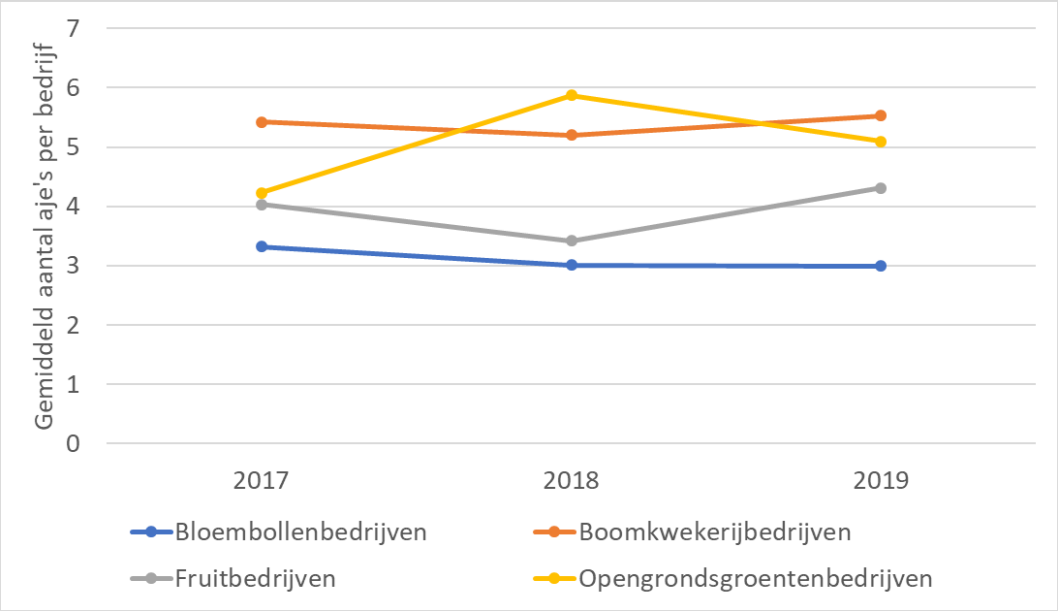

Bron: CBS Landbouwtelling, bewerking WEcR

Figuur 25 Het gemiddelde aantal betaalde regelmatige en onregelmatige arbeidskrachten (omgerekend naar aje) van bedrijven in Noord-Limburg, 2017-2019

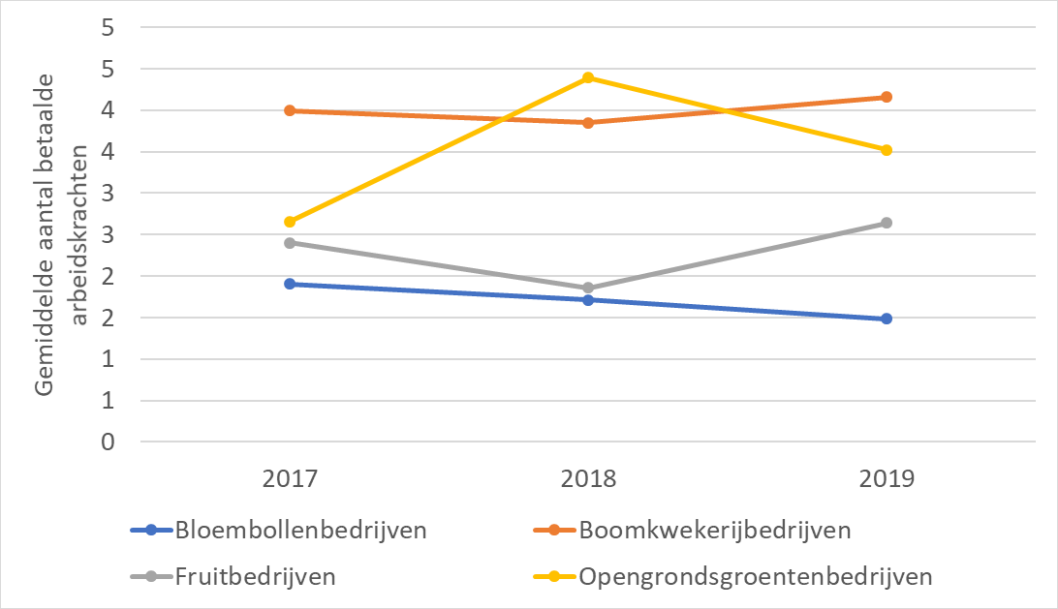

Bron: CBS Landbouwtelling, bewerking WEcR

Op basis van CBS Microdata kan de ontwikkeling in de werkgelegenheid van werknemers in directe dienst van open teelt bedrijven in Noord-Limburg over een langere periode in beeld worden gebracht. Figuur 26 laat zien dat die werkgelegenheid in directe dienst in Noord-Limburg sinds 2006 fluctueert en per saldo is afgenomen. Tussen 2006 en 2019 is die afname met 40 procent ongeveer gelijk aan de landelijke afname van de werkgelegenheid in directe dienst in de open teelten. Tegelijkertijd is het aandeel arbeidsmigranten in de totale werkgelegenheid in directe dienst in de open teelten toegenomen. Landelijk gaat het om een stijging van bijna 30 procentpunten tussen 2006 en 2019, in Noord-Limburg om een stijging van 40 procentpunten. In 2020 daalt het aandeel arbeidsmigranten weer, maar omdat het om cijfers gaat over alleen de eerste helft van 2020 en er elk jaar sprake is van een sterk seizoenspatroon, kunnen daar nog geen conclusies aan worden verbonden.

Figuur 26 Ontwikkeling aantal werknemers in directe dienst in de open teelten, Noord-Limburg versus Nederland, 2006-2019 (Index 2006 = 100)

Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

De gemiddeld standaardverdiencapaciteit (SVC) van open teelt bedrijven is ten opzichte van 2017 licht gedaald naar 181 duizend euro. Die daling wordt vooral veroorzaakt door de fruitbedrijven en vollegrondsgroentenbedrijven (zie Figuur 28).

Figuur 27 Aandeel arbeidsmigranten in totaal aantal werknemers in directe dienst in de open teelten, Noord-Limburg versus Nederland, 2006-2020

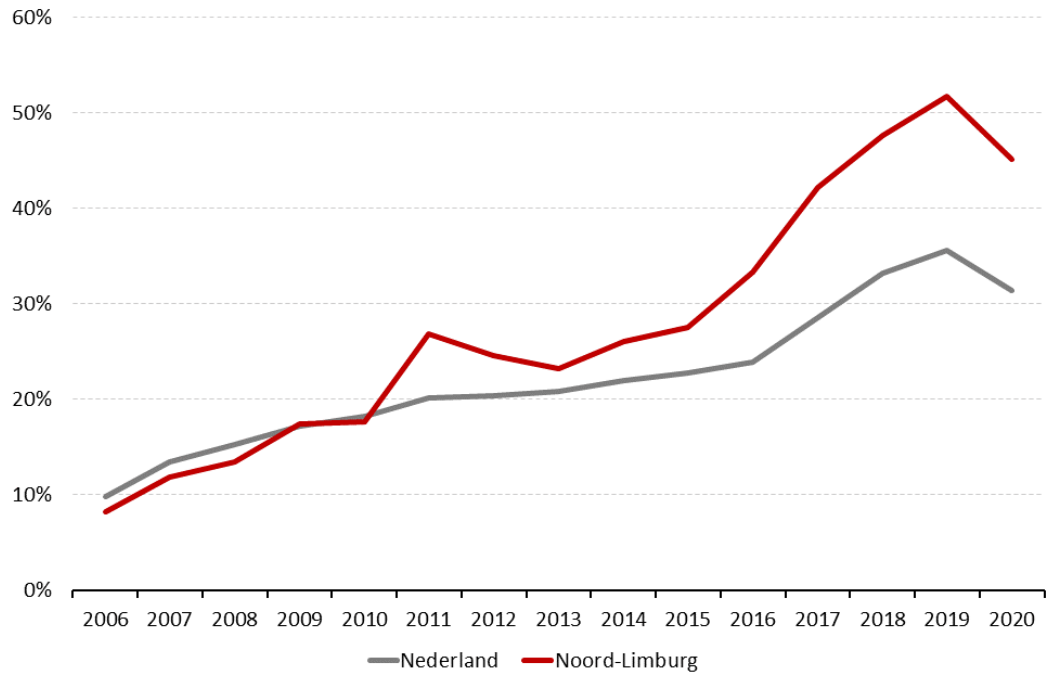

Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 28 De gemiddelde standaardverdiencapaciteit (SVC) van open teelt bedrijven in Noord-Limburg, 2017-2019

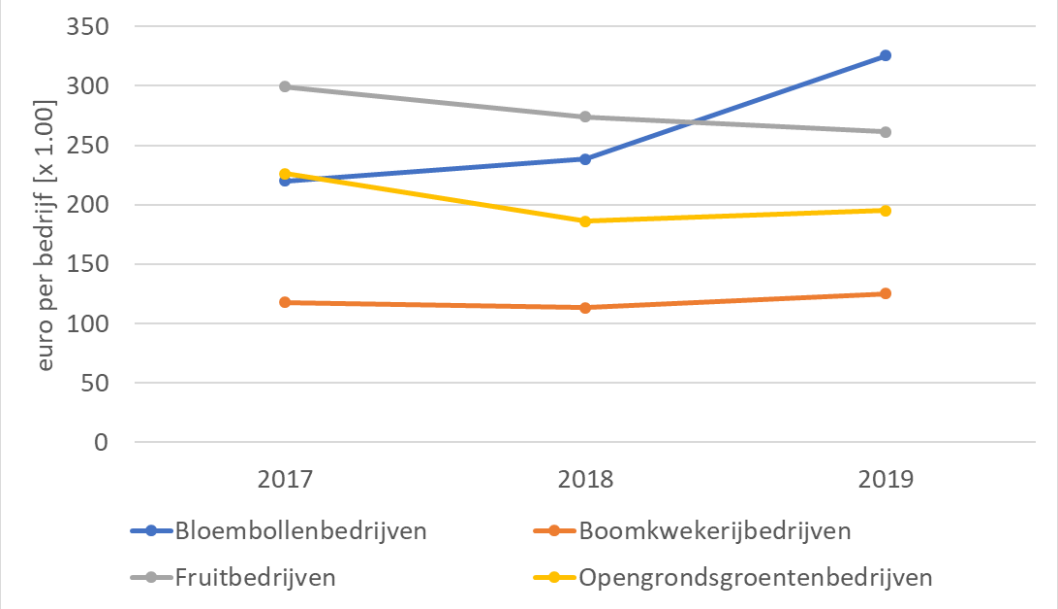

Bron: CBS Landbouwtelling, bewerking WEcR

Totale werkgelegenheid in de retail distributiecentra in Brabant

Ook voor de retail distributiecentra zijn in de Landbouwtelling geen cijfers beschikbaar, waardoor alleen op basis van CBS Microdata kan worden gekeken naar ontwikkelingen in deze sector in de provincie Brabant. Figuur 29 laat zien dat vanaf 2014 sprake is van een flinke groei van de werkgelegenheid in directe dienst in deze sector die oploopt tot ongeveer 20 procent in 2019. Daarbij is nauwelijks verschil tussen de ontwikkeling in werkgelegenheid tussen Brabant en landelijk, al loopt Brabant in die groei zeker niet voorop. Het aandeel van arbeidsmigranten in de werkgelegenheid in directe dienst is al vanaf 2006 stijgende en ook daar loopt Brabant iets achter op de landelijke ontwikkelingen (zie Figuur 30). Was het aandeel arbeidsmigranten in directe dienst in 2006 nog ongeveer 5 procent, in 2019 is dat opgelopen tot rond de 12 procent. Sinds 2014 is in die ontwikkeling geen trendbreuk geweest. Kennelijk is de snelle groei in de werkgelegenheid sinds 2014 net zo hard geweest onder arbeidsmigranten als onder Nederlandse werknemers in directe dienst.

Figuur 29 Ontwikkeling aantal werknemers in directe dienst in retail distributiecentra, Brabant versus Nederland, 2006-2019 (Index 2006 = 100)

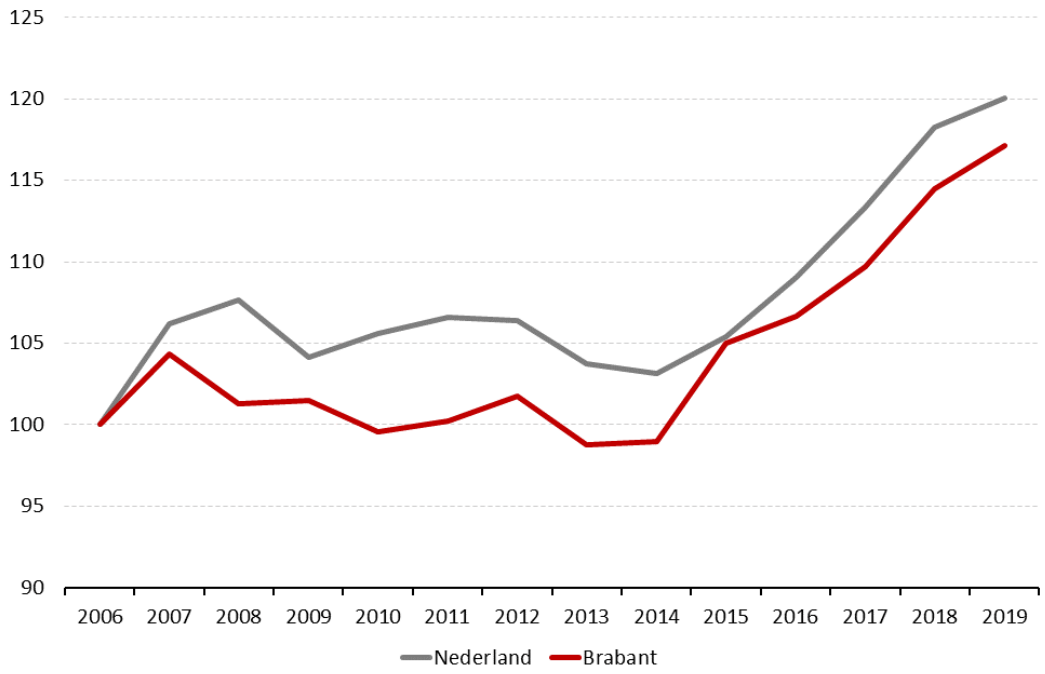

Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Figuur 30 Aandeel arbeidsmigranten in totaal aantal werknemers in directe dienst in retail distributiecentra, Brabant versus Nederland, 2006-2020

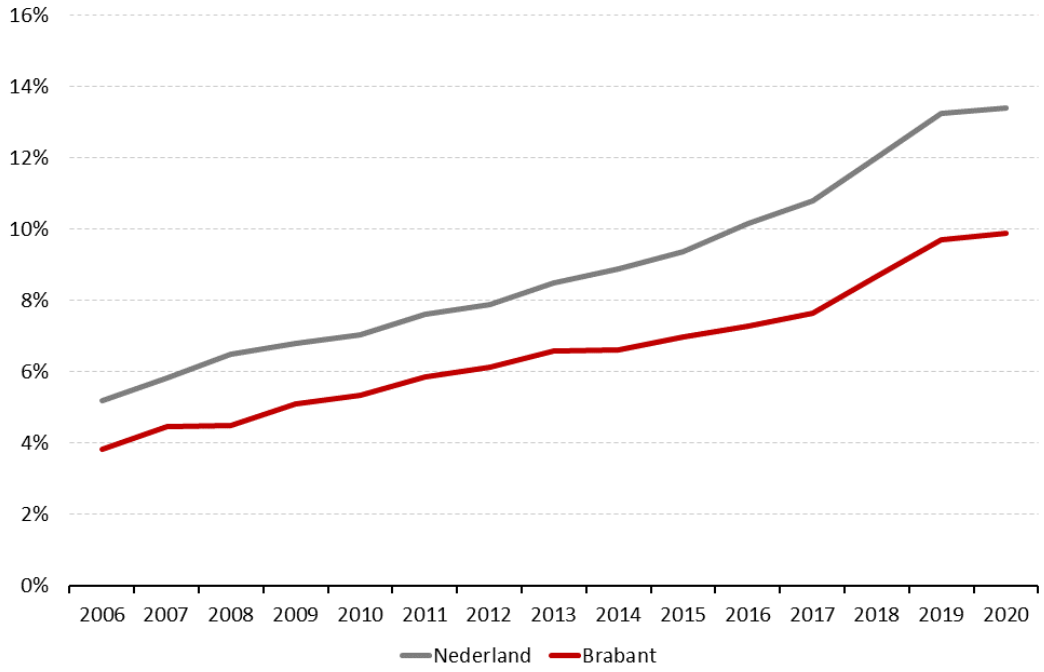

Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek